

2026-02

þÿ H • , 1/2 1 0 ® 0 ± 1 • Å Á É À ± Ê 0 ® 1/2 ¿ 1/4 ¿
þÿ Ã Ä ¿ 1/2 Ä ¿ 1/4 - ± Ä ¿ Å Ä ¿ Å Á 1 Ã 1/4 ¿ Í .
þÿ Ä · Â • » » ¬ ´ ± Â 1/4 µ Ä 1 Â ± 1/2 Ä ± 3 É 1/2
þÿ • Å Á É À ± Ê 0 - Â Ç Î Á µ Â Ã Ä · 1/2 À µ Á 1

þÿ > 1 ± 0 ¿ Ä ¿ Í » ¿ Å , £ ¿ Æ ¯ ±

þÿ œ µ Ä ± Ä Ä Å Ç 1 ± 0 Ì Ã Ä ¿ " 1 µ , 1/2 - Â 0 ± 1 • Å Á É À ± Ê 0 Ì Ÿ 1 0 ¿ 1/2 ¿ 1/4 1 0 Ì " ¯ 0 ± 1 ¿ (LLM), £ Ç ¿
þÿ ± 1/2 µ Ä 1 Ã Ä ® 1/4 1 ¿ • µ ¬ Ä ¿ » 1 Â ¬ Æ ¿ Å

<http://hdl.handle.net/11728/13282>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΣΧΟΛΗ: ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Η Εθνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία στον τομέα του
τουρισμού. Σύγκριση της Ελλάδας με τις
ανταγωνίστριες Ευρωπαϊκές χώρες στην περιοχή της
Μεσογείου**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΦΙΑ

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ: ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Δρ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ**

Φεβρουάριος, 2026

ΣΧΟΛΗ: ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Η Εθνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία στον τομέα του
τουρισμού. Σύγκριση της Ελλάδας με τις
ανταγωνίστριες Ευρωπαϊκές χώρες στην περιοχή της
Μεσογείου**

**Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νομική Σχολή στο
Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΦΙΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

- 1) ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ**
- 2) ANNA ΛΙΖΑ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ**
- 3) ΕΥΑΝΘΙΑ ΚΑΡΔΟΥΛΙΑ**

Φεβρουάριος, 2026

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Σοφία Λιακοπούλου, Φεβρουάριος 2026, Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εν λόγω μελέτη διερευνά την εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία στον τομέα του τουρισμού και τη θέση της Ελλάδας σε σχέση με συγκεκριμένες ευρωπαϊκές χώρες που ανταγωνίζονται στη Μεσόγειο. Στόχος είναι να καταδειχθεί ο ρόλος του επιχειρηματικού και νομικού τομέα στην ανάλυση της πολιτικής και της ανάπτυξης στον τουρισμό. Αρχικά, αναλύεται το φαινόμενο του τουρισμού στον σύγχρονο κόσμο, τονίζοντας τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές του επιπτώσεις. Παράλληλα, μελετάται η θεωρία του τουριστικού δικαίου και πολιτικής, όπως και η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση που επηρεάζεται από τις ευρωπαϊκές πολιτικές και κανονισμούς. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην εφαρμογή της τουριστικής πολιτικής στην Ελλάδα και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Στη συνέχεια, η εργασία εμβαθύνει στον τουρισμό εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τονίζοντας την ανάγκη για νομική μεταρρύθμιση σε αυτόν τον τομέα. Αναλύεται ο ρόλος του τουριστικού δικαίου και η συμβολή των ανώτερων δικαστηρίων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, μέσω της νομολογίας τους. Η ιδιαίτερη σημασία που δίνεται στον τουρισμό ως αποδέκτη και καταναλωτή υπηρεσιών, βάσει βασικών αποφάσεων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως οι υποθέσεις Cowen, Calfa και Leitner, δίνει έμφαση στην προστασία των συμφερόντων του. Τέλος, γίνεται μια συγκριτική ανάλυση του τουρισμού και της νομοθεσίας στη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία, η οποία επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων για την κατάσταση και τις προοπτικές της Ελλάδας στον ευρωπαϊκό τουριστικό ανταγωνισμό ειδικά σε μια περίοδο κρίσης όπως υπήρξε το διάστημα της πανδημίας.

Λέξεις κλειδιά: τουρισμός, πολιτική ανάπτυξη, τουριστικό δίκαιο, κρίση, ανταγωνισμός

ABSTRACT

This study explores national and European legislation in the tourism sector and the position of Greece in relation to specific European countries competing in the Mediterranean. The aim is to demonstrate the role of the business and legal sector in the analysis of tourism policy and development. Initially, the phenomenon of tourism in the modern world is analyzed, highlighting its economic, social and environmental impacts. At the same time, the theory of tourism law and policy is studied, as well as the multi-level governance influenced by European policies and regulations. Particular reference is made to the implementation of tourism policy in Greece and the problems it faces. Subsequently, the work delves into tourism within the European Union, highlighting the need for legal reform in this sector. The role of tourism law and the contribution of higher courts at national and European level, through their case law, are analyzed. The particular importance given to tourism as a recipient and consumer of services, based on key decisions of the Court of Justice of the European Union, such as the Cowen, Calfa and Leitner cases, emphasizes the protection of its interests. Finally, a comparative analysis of tourism and legislation in France, Italy, Spain and Portugal is made, which allows conclusions to be drawn on the situation and prospects of Greece in European tourism competition, especially in a period of crisis such as the pandemic.

Keywords: tourism, political development, tourism law, crisis, competition

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή	10
Κεφάλαιο 1: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	11
1.1 Το φαινόμενο του τουρισμού στο σύγχρονο κόσμο	12
1.1.1 Οικονομικές επιπτώσεις.....	13
1.1.2 Κοινωνικές επιπτώσεις	14
1.1.3 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	15
1.2 Τουριστική Νομοθεσία και Πολιτική	16
1.3 Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση και Ευρωπαϊκές Επιρροές	17
1.4 Νομική και πολιτική Προσέγγιση και Στρατηγική Εφαρμογή	19
1.5 Εφαρμογή Τουριστικής Πολιτικής στην Ελλάδα	20
Κεφάλαιο 2: Τουρισμός στην Ε.Ε	23
2.1 Ο τουρισμός στην Ελλάδα	24
2.2 Η ανάγκη νομοθετικής ρύθμισης στον τουρισμό	26
2.3 Τουριστική νομοθεσία	27
2.4 Η Δικαιοπαραγωγική λειτουργία των ανώτατων δικαστηρίων στο δίκαιο του τουρισμού και η σημασία της νομολογίας για τη ρύθμιση του τουριστικού δικαίου.....	29
2.5 Η λειτουργική συνεργασία δικαστή και νομοθέτη στην εξέλιξη του δικαίου του τουρισμού.....	31
Κεφάλαιο 3. Τουρισμός και καταναλωτής	33
3.1 Ο τουρίστας ως αποδέκτης υπηρεσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση	33
3.1.1 Υπόθεση Cowan-ΔΕΚ 186/87	33
3.1.2 Υπόθεση Calfa, C-348/96.....	34
3.1.3 Επιτροπή κατά Ιταλίας, υπόθεση C-388/01.....	35
3.2 Ο τουρίστας ως καταναλωτής.....	35
3.2.1 Υπόθεση Leitner	36
Κεφάλαιο 4. Εξελίξεις στο τουρισμό ανά Ευρωπαϊκή χώρα.....	38
4.1 Γαλλία	38
4.2 Ιταλία	38
4.3 Ισπανία.....	39
4.4 Πορτογαλία	41
4.5 Τουρισμός και νομικό πλαίσιο στις τέσσερις χώρες.....	43

Συμπεράσματα	45
Βιβλιογραφία	49

Σελίδα Εγκυρότητας

Ονοματεπώνυμο Φοιτήτριας: Λιακοπούλου Σοφία

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Η Εθνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία στον τομέα του τουρισμού. Σύγκριση της Ελλάδας με τις ανταγωνίστριες Ευρωπαϊκές χώρες στην περιοχή της Μεσογείου

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 20 Φεβρουαρίου του 2026 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Δρ. Γεώργιος Δημητριάδης, Επίκουρος Καθηγητής στο Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο – Τραπεζικό Δίκαιο – Δίκαιο Ανταγωνισμού

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Άννα Λίζα Κυπριανού, Λέκτορας στη Διεθνή και Εμπορική Διαιτησία

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Ευανθία Καρδούλια, Λέκτορας Τουριστικού Δικαίου

Εισαγωγή

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους κυριότερους κλάδους της σύγχρονης οικονομίας, με ποικίλες κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Η ανάπτυξή του δεν αφορά μόνο στη διευκόλυνση της άφιξης επισκεπτών, αλλά συνδέεται στενά με τη διαμόρφωση πολιτικών, κανονισμών και διοικητικών δράσεων σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ανάλυση των εν λόγω τάσεων είναι σημαντική για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η τουριστική πολιτική επηρεάζει τις κοινωνικές σχέσεις, την οικονομική ανάπτυξη και τη βιωσιμότητα των τουριστικών προορισμών. Η εν λόγω μελέτη πιο συγκεκριμένα επιχειρεί να παρουσιάσει τη σημασία του δικαίου και της πολιτικής του τουρισμού με ολοκληρωμένο τρόπο, ενσωματώνοντας τα νομικά συστήματα και τις πρακτικές της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα αναλυθεί ο τουρισμός, η οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική του σημασία, καθώς και οι κυβερνητικές πολιτικές που ρυθμίζουν τις δραστηριότητές του. Ταυτόχρονα, αναλύονται οι διεθνείς εμπειρίες και οι καλύτερες πρακτικές, ώστε να προσφερθούν διδάγματα και συστάσεις για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα (Krabokoukis & Polyzos, 2024).

Βασικό στόχο αποτελεί η κατανόηση του δικτύου σχέσεων μεταξύ δικαίου, πολιτικής, κοινωνίας και αγοράς και η ανάλυση των προβλημάτων που προκύπτουν από την εφαρμογή τους σε διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης.(Terkenli, etal., 2022).

Κεφάλαιο 1: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Το θεωρητικό υπόβαθρο της τουριστικής νομοθεσίας και πολιτικής αντλεί από ένα διεπιστημονικό πεδίο, το οποίο συνδυάζει προσεγγίσεις της νομικής επιστήμης, της δημόσιας διοίκησης και των τουριστικών σπουδών. Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής τουριστικής πολιτικής, αν και δευτερεύουσας αρμοδιότητας μέχρι τις αρχές του 21ου αιώνα, απέκτησε θεσμική υπόσταση μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία καθόρισε τον τουρισμό ως τομέα υποστηρικτικής αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Cini&Borragán, 2022).

Η εξέλιξη αυτή κατέστησε δυνατή την ανάπτυξη ενοποιημένων πολιτικών, με στόχο όχι μόνο την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και την προώθηση της κοινωνικής συνοχής, της προστασίας του περιβάλλοντος και της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών τουριστικών προορισμών. Από το 2010 και μετά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εισαγάγει στρατηγικά πλαίσια και κατευθυντήριες πολιτικές γραμμές που εστιάζουν στη βιωσιμότητα, την καινοτομία και την ποιότητα του τουριστικού προϊόντος (Pellegrino, 2021), με αποτέλεσμα να ασκείται αυξανόμενη επιρροή στις αντίστοιχες εθνικές πολιτικές των κρατών-μελών.

Η ελληνική βιβλιογραφία, από την πλευρά της, επισημαίνει τη σημασία της εναρμόνισης με τις ευρωπαϊκές πολιτικές, ενώ παράλληλα αναδεικνύει τις ενδογενείς προκλήσεις που απορρέουν από τη θεσμική πολυπλοκότητα. Η ύπαρξη πολυνομίας, η διαρκής τροποποίηση της νομοθεσίας και η επικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ κρατικών φορέων δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στην αποτελεσματική εφαρμογή πολιτικών (Kakoudakis & McCabe, 2020).

Τονίζεται η ανάγκη για ένα σταθερό, συνεκτικό και προβλέψιμο θεσμικό πλαίσιο, ικανό να προσφέρει ασφάλεια δικαίου και να ενισχύσει την εμπιστοσύνη τόσο των δημόσιων αρχών όσο και των ιδιωτικών επενδυτών. Η τουριστική πολιτική, όπως σημειώνουν οι Var & Gunn (2020), υπερβαίνει τα όρια της απλής κανονιστικής ρύθμισης, καθώς αποτελεί προϊόν διαπραγμάτευσης μεταξύ πολλαπλών συμφερόντων και θεσμικών επιπέδων. Αυτή η πολυπαραγοντική φύση καθιστά αναγκαία την υιοθέτηση αποτελεσματικών μηχανισμών διακυβέρνησης, ιδιαίτερα σε χώρες όπου ο τουρισμός καταλαμβάνει κεντρική θέση στην αναπτυξιακή στρατηγική.

Οι Robinsonetal. (2020) αναδεικνύουν τη σημασία της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης στον τουρισμό, η οποία προϋποθέτει τη συντονισμένη συνεργασία μεταξύ τοπικών, περιφερειακών, εθνικών και υπερεθνικών φορέων.

Επίσης, σημαντικό μέρος της πρόσφατης βιβλιογραφίας εστιάζει στη βιωσιμότητα ως καθοριστικό άξονα τουριστικής πολιτικής. Οι Gössling & Hall (2019) υποστηρίζουν ότι η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στη νομική ρύθμιση είναι αναγκαία για την αποτροπή φαινομένων υποβάθμισης των φυσικών οικοσυστημάτων και υπερεκμετάλλευσης των διαθέσιμων πόρων. Από την άλλη πλευρά, οι Khanetal. (2021) αναδεικνύουν τη σύνδεση της βιωσιμότητας με τις κοινωνικές παραμέτρους της ανάπτυξης, τονίζοντας την ανάγκη θεσμικής προστασίας των τοπικών κοινωνιών και της κοινωνικής ευημερίας στο πλαίσιο της τουριστικής δραστηριότητας (Behaetal., 2024).

Σε επίπεδο νομικοπολιτικής προσέγγισης, η έρευνα του Morrison (2023) εξετάζει τις επιπτώσεις που έχουν οι διαφοροποιήσεις στο θεσμικό περιβάλλον κάθε χώρας στις τουριστικές επενδύσεις, αποκαλύπτοντας τον ρόλο της ρυθμιστικής σταθερότητας στην προσέλκυση κεφαλαίων. Παράλληλα, οι Inkson&Minnaert (2022) επισημαίνουν την αναγκαιότητα προσαρμογής των τουριστικών στρατηγικών στις ιδιαίτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες κάθε περιοχής. Οι Liuetal. (2022) με τη σειρά τους προτείνουν πρότυπα συνεργατικής διακυβέρνησης, υπογραμμίζοντας τη σημασία της διαφάνειας, της συμμετοχικότητας και της ορθής νομοθέτησης για την επίτευξη θεσμικής αποτελεσματικότητας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του κλάδου (Ozkaya, &Demirhan, 2022).

1.1Το φαινόμενο του τουρισμού στο σύγχρονο κόσμο

Η τουριστική βιομηχανία στις δυτικές χώρες έχει επηρεάσει σημαντικά τις σύγχρονες κοινωνίες. Σήμερα, τα ταξίδια για οποιονδήποτε λόγο, είτε για αναψυχή, επαγγελματικούς, ιατρικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς, δεν αποτελούν πλέον πολυτέλεια που απολαμβάνει η κοινωνικοοικονομική ελίτ, αλλά μάλλον δικαίωμα που προστατεύεται από όλους τους πολίτες χωρίς διακρίσεις. Η ανάπαυση, ο ελεύθερος χρόνος, που εκφράζεται στο πλαίσιο της εργασίας μέσω της παροχής διακοπών με πλήρεις αποδοχές, είναι πλέον δικαιώματα που

κατοχυρώνονται στο Άρθρο 24 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (Wilson, 2022).

Δεδομένου ότι η εννοιολογική θεωρία του τουρισμού ορίζεται διαφορετικά ανάλογα με το πλαίσιο (χρόνο, τόπο, επιστήμη) είναι αδύνατο να αποτυπωθεί ένας συγκεκριμένος ορισμός, επομένως έχουν καθιερωθεί διάφοροι εννοιολογικοί ορισμοί του τουρισμού. Ο όρος «τουρισμός» μεταφράζεται ως «ταξίδι», με τη μετακίνηση ενός ατόμου από τον τόπο κατοικίας ή καταγωγής του σε άλλο τόπο με μια προσχεδιασμένη επιστροφή, η οποία είναι κοινή σε όλα τα έργα που προσπαθούν να αποτυπώσουν την έννοια του πολυτελούς τουρισμού (Page, 2025).

1.1.1 Οικονομικές επιπτώσεις

Εκτός από την άμεση επίδραση των τουριστικών δαπανών στις εθνικές οικονομίες μπορεί να γίνει κατανοητή ως το αποτέλεσμα των χρημάτων που δαπανούν οι τουρίστες σε αγαθά για να καλύψουν τις ανάγκες ή τις επιθυμίες τους. Η έμμεση επίδραση του τουρισμού στην οικονομική ζωή είναι το λεγόμενο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την αναδιανομή των χρημάτων που δαπανούν οι επισκέπτες σε όλους τους τομείς της οικονομίας, είτε τοπικούς είτε εθνικούς, έτσι ώστε ο αντίκτυπος της αρχικής επένδυσης του τουρισμού στην ανάπτυξη άλλων τομέων της οικονομίας αυξάνεται, όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία, το εμπόριο, η αλιεία, οι κατασκευές, η χειροτεχνία κ.λπ. Ο τουρισμός αυξάνει επίσης τα κρατικά έσοδα μέσω φόρων που επιβάλλονται στις επιχειρήσεις και σε όσους εργάζονται στον τουριστικό τομέα, καθώς και μέσω της εισαγωγής ειδικών φόρων και εισφορών που εισπράττονται από την κεντρική κυβέρνηση ή τις τοπικές αυτοδιοικήσεις. Ταυτόχρονα, έχει σημειωθεί αύξηση της χρηματοδότησης για ιστορικούς χώρους, μουσεία και άλλα τουριστικά αξιοθέατα, αυξάνοντας το κόστος για τις τοπικές αρχές και τις δημόσιες υπηρεσίες. Η επίδραση στο ισοζύγιο πληρωμών είναι επίσης θετική από την εισροή ξένου συναλλάγματος από τον τουρισμό, αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι απαιτούνται πολλές εισαγωγές για την κάλυψη της ζήτησης που δημιουργείται από τον τουρισμό. Ο ρόλος του τουρισμού στη μείωση της ανεργίας είναι πολύ σημαντικός, καθώς η πλειοψηφία των εργαζομένων στην Ελλάδα και στην ΕΕ εργάζονται σε αυτόν τον τομέα ως μισθωτοί ή αυτοαπασχολούμενοι (Figini, & Patuelli, 2022).

Όταν εξετάζεται ο αριθμός των επιχειρήσεων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό, όπως τα τουριστικά γραφεία ή οι ξενώνες, η συμβολή του τουρισμού στην απασχόληση και τη δημιουργία θέσεων εργασίας είναι υψηλή, συμβάλλοντας στην επιβίωση

και ανάπτυξη της βιομηχανίας παραγωγής τροφίμων, του εμπορικού κλάδου, των μεταφορών και των κατασκευών κ.λπ. Ωστόσο, οι περισσότερες από αυτές τις θέσεις εργασίας είναι εποχιακές και βραχυπρόθεσμες, καθώς δεν έχουν μεγάλη ζήτηση για εργαζόμενους υψηλής εξειδίκευσης. Επιπλέον, η αύξηση της τουριστικής ζήτησης και, ειδικότερα, η αύξηση ζήτησης για άλλα είδη τουρισμού συμβάλλει στην ανάπτυξη υπανάπτυκτων ή μη ανεπτυγμένων περιοχών και ασκεί πίεση στους κρατικούς θεσμούς για την ενεργοποίηση εμπορικών δραστηριοτήτων, τη βελτίωση και αναβάθμιση των οδικών και δημόσιων συγκοινωνιών, καθώς και τη βελτίωση των επικοινωνιών. Η μη ασφαλής πρόσβαση και οι μεταφορές έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην επιλογή και αξιολόγηση ενός προορισμού από τους επισκέπτες, ενώ η χρήση των εφαρμοζόμενων υπηρεσιών αποτελεί μακροχρόνια παράδοση για τους κατοίκους της περιοχής, οι οποίοι επωφελούνται οικονομικά από την αύξηση των τουριστικών αφίξεων, τις επενδύσεις στην οικονομία και τις εμπορικές δραστηριότητες γενικότερα. Γενικά, αυτό οδηγεί σε αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, μείωση της ανεργίας. Τέλος, είναι απαραίτητο να αναφερθεί η αύξηση των τιμών της γης, ειδικά σε περιοχές με υψηλό τουριστικό πληθυσμό, και η αύξηση των τιμών σε τοπικό επίπεδο, η οποία οδηγεί σε ανισότητα και αύξηση του κόστους ζωής στις περιοχές αυτές (Baloch, et al., 2023).

1.1.2 Κοινωνικές επιπτώσεις

Προκειμένου να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας στον τουριστικό κλάδο, η τουριστική ανάπτυξη αυξάνει τα κίνητρα των νέων και την επιχειρηματική τους δραστηριότητα. Ο τουρισμός βοηθά στην αναζήτηση εργασίας, ειδικά σε απομακρυσμένες περιοχές και νησιά, και έτσι βελτιώνει την ποιότητα ζωής των ανθρώπων.

Μία από τις επιπτώσεις του τουρισμού στις κοινότητες είναι η αλληλεπίδραση διαφορετικών πολιτισμών με διαφορετικές παραδόσεις και κουλτούρες, η οποία συμβάλλει στην κατανόηση των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο. Οι σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ των ανθρώπων μπορούν να βελτιώσουν και να ενισχύσουν τις υπάρχουσες σχέσεις μεταξύ των χωρών. Ωστόσο, η ανάπτυξη του τουρισμού είναι δυνατόν να αλλάξει τον τρόπο ζωής των κατοίκων ενός τουρισμού - όχι πάντα προς το καλύτερο. Η σχέση μεταξύ ντόπιων και τουριστών μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη αποδοχής των κοινοτικών αξιών που εκφράζονται από τους καταναλωτές και τους τουρίστες. Από την άλλη πλευρά, ο μαζικός τουρισμός, ένα χάσμα εισοδήματος μεταξύ επισκεπτών τουριστών και ντόπιων, που παρατηρείται συχνά στις αναπτυσσόμενες χώρες, ενδέχεται να οδηγήσει σε ένα αίσθημα δυσαρέσκειας κατά το οποίο οι ντόπιοι αισθάνονται ότι το οικονομικό τους σύστημα αλλάζει. Το εμπόριο τοπικών αγαθών

και υπηρεσιών δημιουργεί δυσaréσκεια για τους κατοίκους της περιοχής (Alamineh, etal., 2023).

Η μετατροπή της τοπικής κουλτούρας σε τουριστικούς προορισμούς αλλάζει τις κοινωνικές τους λειτουργίες και δημιουργεί δυσaréσκεια μεταξύ των τοπικών κατοίκων. Ένα παράδειγμα από την ελληνική πραγματικότητα είναι ο ρουκετοπόλεμος που λαμβάνει χώρα στη Χίο το βράδυ του Πάσχα. Η προώθηση του τοπικού πολιτισμού και των παραδόσεων επηρεάζει την κοινωνική τάξη, αν και οι τουρίστες που θέλουν να μάθουν γι' αυτές δεν μπορούν να το κάνουν, επειδή η συμπεριφορά τους έχει αλλάξει αντιμετωπίζοντάς τες ως επιχείρηση για να προσελκύσουν περισσότερους τουρίστες. (Baloch, etal., 2023).

1.1.3 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Αναμφίβολα, η ανάπτυξη του τουρισμού εξαρτάται από τη φύση του προορισμού, είτε πρόκειται για το φυσικό περιβάλλον είτε για την πολιτιστική κληρονομιά. Τα μεγάλης κλίμακας τουριστικά έργα συχνά ενθαρρύνουν τις αρμόδιες αρχές να υλοποιήσουν έργα που αναδεικνύουν την πολιτιστική κληρονομιά και το ιστορικό πλαίσιο των τόπων, να βελτιώσουν τις αστικές συγκοινωνίες και να προωθήσουν δραστηριότητες καθαρισμού και ανακύκλωσης για τη μείωση της ρύπανσης. Επιπλέον, κάθε καινοτομία στον πολεοδομικό σχεδιασμό στοχεύει στην ενσωμάτωση νέων περιοχών, οι οποίες συχνά είναι ερειπωμένες, στο σχέδιο ανάπτυξης και στην αύξηση των δημόσιων χώρων, των χώρων πρασίνου και των πολιτιστικών χώρων, ώστε οι τουριστικές περιοχές να μπορούν να ανακαινιστούν ώστε να είναι φιλικές προς τους ανθρώπους και το περιβάλλον, προσβάσιμες και ελκυστικές. Ωστόσο, η μεγάλης κλίμακας τουριστική ανάπτυξη χωρίς σωστό σχεδιασμό και διαχείριση μπορεί να οδηγήσει στην καταστροφή της φυσικής και πολιτιστικής ομορφιάς της περιοχής (Jehan, etal., 2023).

Γενικά, σε περιόδους υψηλής τουριστικής αφίξεως, η ποσότητα των αποβλήτων αυξάνεται, πράγμα που σημαίνει ότι δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με κατάλληλα μέτρα. Ταυτόχρονα, η περιβαλλοντική ρύπανση γίνεται πιο σοβαρή λόγω της αύξησης της δραστηριότητας των παράκτιων πλοίων, αεροσκαφών και άλλων μέσων μεταφοράς, γεγονός που δημιουργεί μια δυσάρεστη κατάσταση. Είναι άβολο και ενοχλητικό για τους τουρίστες και τους μόνιμους κατοίκους. Ο αριθμός των τουριστών αυξάνει τη ζήτηση για νερό και ηλεκτρική ενέργεια, γεγονός που οδηγεί σε προβλήματα στην παροχή νερού και ηλεκτρικής ενέργειας κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, ειδικά σε νησιωτικές περιοχές όπου η κατάσταση δεν είναι τόσο καλή όσο στις μεγάλες πόλεις και τις κεντρικές περιοχές. Ό,τι μπορεί να μεταφερθεί σε υπερβολική ποσότητα μπορεί να βλάψει ιστορικούς χώρους, χώρους λατρείας και χώρους

φυσικού κάλλους, και να απειλήσει την πανίδα και τη χλωρίδα της χώρας μέσω της επέκτασης και ανάπτυξης του τουρισμού. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχουν αντιφατικά πρότυπα χρήσης γης που εντοπίζονται στις παράκτιες και αγροτικές περιοχές και οδηγούν στον κατακερματισμό των γεωργικών περιοχών και στην μη προγραμματισμένη δόμηση, ένα φαινόμενο κοινό στην ελληνική πραγματικότητα. (Baloch, et al., 2023).

1.2Τουριστική Νομοθεσία και Πολιτική

Ο τουρισμός είναι ένας δυναμικός και αναπτυσσόμενος κλάδος της οικονομίας, με σημαντικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη, την απασχόληση και τις κοινωνικές σχέσεις. Η τουριστική πολιτική, επομένως, δεν είναι δυνατόν να περιοριστεί σε απλές μεταρρυθμίσεις. Σε γενικές γραμμές αποτελεί ένα σύνολο στρατηγικών, επιχειρηματικών και διαχειριστικών προσεγγίσεων που στοχεύουν στην προώθηση της βιωσιμότητας, της ανταγωνιστικότητας και των ανθρώπινων σχέσεων (Var & Gunn, 2020).

Το τουριστικό δίκαιο αποτελείται από ένα δίκτυο κανόνων που ορίζουν τις επιχειρήσεις και τις δράσεις και τις ευθύνες των επιχειρήσεων και των τουριστών. Επιπρόσθετα, η τουριστική πολιτική μελετά την κατεύθυνση και τα μέτρα τα οποία λαμβάνουν τα κράτη ή τα αναπτυσσόμενα κράτη για την ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος, την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και την αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων που προκύπτουν από τον τουρισμό. Χρειάζεται η ύπαρξη μηχανισμών, διαφανών διαδικασιών και κοινών δράσεων, για την επίτευξη μιας πιο ουσιαστικής, αποτελεσματικής καθώς επίσης και αποδοτικής ολοκληρωμένης προσέγγισης στην τουριστική ανάπτυξη (Robinson et al., 2020; Liu et al., 2022).

Φαίνεται ότι οι νόμοι και οι πολιτικές για τον τουρισμό δεν είναι απόλυτες. Από την άλλη πλευρά, εξελίσσονται διαρκώς, εισάγοντας νέους και σημαντικούς παράγοντες όπως νέες αλλαγές, κοινωνική ένταξη, τόνωση του ανθρώπινου δυναμικού και επίλυση σε προβλήματα που έχουν να κάνουν με το περιβάλλον.(Pellegrino, 2021; Gössling & Hall, 2019).

Η ανάλυση των θεωρητικών θεμελίων παρέχει τα απαραίτητα εργαλεία για την κατανόηση της σχέσης μεταξύ νόμων, πολιτικών και τουριστικής ανάπτυξης, θέτοντας τις

βάσεις για την κατανόηση των ελληνικών και ευρωπαϊκών εμπειριών στον τομέα (Khan et al., 2021; Morrison, 2023).

Η βιωσιμότητα αποτελεί το θεμέλιο των νέων τουριστικών πρωτοβουλιών. Η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών ορίων στην εθνική νομοθεσία θα βοηθήσει στην πρόληψη της υπερβολικής χρήσης και της υποβάθμισης των φυσικών πόρων, ενθαρρύνοντας ταυτόχρονα τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπρόσθετα, η κοινωνική πτυχή της βιωσιμότητας απαιτεί την προστασία και την υποστήριξη των τοπικών κοινοτήτων, διασφαλίζοντας την ορθή τουριστική ανάπτυξη και την οικονομική βιωσιμότητα. Η ανάγκη εξισορρόπησης των περιβαλλοντικών και κοινωνικών προτεραιοτήτων με την οικονομική ανάπτυξη είναι ιδιαίτερα σημαντική στην περίπτωση της Ελλάδας, μιας και η χώρα βασίζεται στον τουριστικό κλάδο ως σημαντική κινητήρια δύναμη της οικονομικής δραστηριότητας (Khanetal., 2021; Gössling &Hall, 2019).

Επιπλέον, ο νέος νόμος για τον τουρισμό περιλαμβάνει συχνά ζητήματα βιωσιμότητας, ψηφιακού μετασχηματισμού και διαχείρισης κινδύνων, ενώ οι τουριστικοί προορισμοί καλούνται να ανταποκριθούν σε ζητήματα όπως η κλιματική αλλαγή, η ενεργειακή μετάβαση και οι νέες κοινωνικές ανάγκες των επισκεπτών. Αυτές οι εξελίξεις έχουν καταστήσει την ανάγκη για ευέλικτα επιχειρηματικά συστήματα πιο επιτακτική από ποτέ, ώστε οι πολιτικές να μπορούν να προσαρμοστούν σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον. Ταυτόχρονα, η ενίσχυση των μεθόδων παρακολούθησης και η χρήση δεδομένων σε πραγματικό χρόνο θα βοηθήσουν στον προσδιορισμό της ποιότητας, της προσπάθειας προστασίας των πόρων και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Τέλος, η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι η επιτυχία των τουριστικών πολιτικών απαιτεί μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, συνεργασία μεταξύ των τομέων και κοινές δράσεις για την προώθηση της κοινοτικής συνεργασίας και τη δημιουργία προϊόντων βιώσιμης ανάπτυξης.

1.3 Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση και Ευρωπαϊκές Επιρροές

Η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση έχει αναδειχθεί ως σημαντικό στοιχείο στις νέες πολιτικές για τον τουρισμό, καθώς η αποτελεσματική εφαρμογή των σχεδίων χρίζει άμεσου συντονισμού μεταξύ διαφορετικών επιπέδων διακυβέρνησης. Η συγκεκριμένη ρύθμιση επηρεάζει την ποιότητα των υπηρεσιών και την ανταγωνιστικότητα των διαφόρων περιοχών, όπως επίσης και την ικανότητα ενσωμάτωσης των ευρωπαϊκών κατευθυντήριων γραμμών στο εθνικό πλαίσιο. Μια συγκριτική ανάλυση των μεσογειακών κρατών μελών, όπως η Ισπανία, η

Ιταλία και η Γαλλία, αναδεικνύει διαφορές στις μεθόδους διαχείρισης, τονίζοντας την αποκέντρωση (Ισπανία) ή τη χρήση του πολιτισμού και του αγροτουρισμού (Ιταλία) ή στην ενσωμάτωση του τουρισμού στα εθνικά αναπτυξιακά σχέδια (Γαλλία). Αυτές οι δραστηριότητες προσφέρουν σημαντικά διδάγματα για την τόνωση καθώς επίσης και περεταίρω ενίσχυση των ελληνικών πολιτικών για τον κλάδο του τουρισμού (Morrison, 2023)

Η ισπανική περίπτωση φανερώνει πώς μια αποκεντρωμένη προσέγγιση είναι δυνατόν να προωθήσει την περιφερειακή ανάπτυξη, αλλά ταυτόχρονα θέτει προκλήσεις για ολοκληρωμένες στρατηγικές πολιτικής, συχνά σε επίπεδο περιφερειακής ολοκλήρωσης. Αντίθετα, η ιταλική εμπειρία τονίζει τη σημασία του συνδυασμού διαφορετικών τύπων τουρισμού και της ενσωμάτωσης ψηφιακών εργαλείων, για τη βελτίωση της εμπειρίας του ταξιδιώτη. Η γαλλική περίπτωση δείχνει τη σημασία της σταθερότητας και της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας στα σχέδια πολιτικής, επιτρέποντας την προβλεψιμότητα και την εμπιστοσύνη των επενδυτών (Khan et al., 2021).

Η ανάλυση αυτών των διαφορετικών μεθόδων καταδεικνύει την ανάγκη δημιουργίας ενός απλού αλλά ισορροπημένου επιχειρηματικού συστήματος στην Ελλάδα, το οποίο να επιτρέπει την εφαρμογή πολιτικών που να ταιριάζουν με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και ταυτόχρονα να είναι προσαρμοσμένες στα εθνικά και τοπικά πρότυπα (Morrison, 2023)

Συγκεκριμένα, η ισπανική περίπτωση δείχνει πώς ένα αποκεντρωμένο σύστημα μπορεί να τονώσει την περιφερειακή ανάπτυξη, ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή των τοπικών φορέων και τη λήψη αποφάσεων που ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες των κοινοτήτων. Ταυτόχρονα, η ανάγκη για ολοκλήρωση και το είδος της διακυβέρνησης που είναι απαραίτητο για τη δημιουργία συνεργειών μεταξύ των κεντρικών και των περιφερειακών αρχών, ώστε να διασφαλιστεί η συνεργασία των τουριστικών σχεδίων. Αντίθετα, η ιταλική εμπειρία δείχνει τη σημασία της ενσωμάτωσης διαφορετικών τύπων τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός, ταξιδιωτικός και πληροφοριακός τουρισμός, χρησιμοποιώντας ψηφιακά εργαλεία και πλατφόρμες φιλοξενίας, για τη βελτίωση της εμπειρίας των ταξιδιωτών και την αποτελεσματική προώθηση των ροών περιήγησης σε διαφορετικά μέρη. Η γαλλική περίπτωση δείχνει τη σημασία της σταθερότητας και της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας στον σχεδιασμό πολιτικής, την αύξηση της προβλεψιμότητας και της εμπιστοσύνης των επενδυτών, την προώθηση μιας δίκαιης κατανομής του πλούτου και την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων σε ένα ολοκληρωμένο εθνικό σύστημα. Αυτή η δέσμευση συμβάλλει

επίσης στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ της τουριστικής βιομηχανίας και των κοινοτήτων, δημιουργώντας ένα σύστημα που διευκολύνει τις συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα.(Khan et al., 2021).

Η ανάλυση αυτών των διακυμάνσεων δείχνει την ανάγκη δημιουργίας μιας συνεπούς και ευέλικτης τουριστικής βιομηχανίας και διαχείρισης στην Ελλάδα, η οποία συνδυάζει τις ευρωπαϊκές κατευθυντήριες γραμμές με εθνικές και τοπικές πτυχές, συμπεριλαμβανομένων εργαλείων σχεδιασμού, παρακολούθησης και αξιολόγησης. Ταυτόχρονα, η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση στην περίπτωση της Ελλάδας είναι δυνατόν να συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας της πολιτικής, στη μείωση των περιφερειακών διαφορών και στην ενίσχυση της βιωσιμότητας ολόκληρου του τουριστικού τομέα, προωθώντας τους τύπους πρόσβασης και επενδύσεων (Morrison, 2023).

1.4 Νομική και πολιτική Προσέγγιση και Στρατηγική Εφαρμογή

Οι διαφορές στις επιχειρηματικές πρακτικές μεταξύ των κρατών μελών επηρεάζουν την ανάπτυξη του τουρισμού, την προσέλκυση επενδύσεων καθώς επίσης και τη συνολική ανταγωνιστικότητα. Η νομική σταθερότητα και η προβλεψιμότητα αυξάνουν την εμπιστοσύνη των επενδυτών και των τοπικών ενδιαφερόμενων μερών και επηρεάζουν άμεσα την αποτελεσματικότητα των πολιτικών.

Οι ενέργειες του Liu και των συναδέλφων του (2022) διαχειρίζονται τις εισροές και τις καθιστούν διαφανείς για την αύξηση της αποτελεσματικότητας και της συνέπειας, ενώ η έλλειψή τους οδηγεί σε καθυστερήσεις στην εφαρμογή των πολιτικών και μειώνει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των τουριστικών προορισμών. Μια πολύπλευρη τουριστική πολιτική απαιτεί την εφαρμογή ολοκληρωμένων μέτρων, που συνδυάζουν οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πολιτικές.(Nugroho, etal., 2023).

Η προσθήκη νέων εργαλείων ελέγχου, όπως πλατφόρμες ψηφιακής παρακολούθησης, δείκτες βιωσιμότητας και η ολοκλήρωση των τομέων, αυξάνει την προβλεψιμότητα και διευκολύνει τον συντονισμό μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Οι ελληνικές πολιτικές πρέπει να ενσωματώσουν αυτά τα μέτρα για να διασφαλίσουν τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη μακροπρόθεσμη ανταγωνιστικότητα των τουριστικών προορισμών της χώρας. Επιπλέον, η εφαρμογή του σχεδίου πρέπει να είναι σύμφωνη με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα, την ενσωμάτωση αρχών πολυεπίπεδης διαχείρισης και την ευελιξία απέναντι στις αλλαγές στον

τουριστικό τομέα, όπως οι νέες τεχνολογίες, η κλιματική αλλαγή και οι κοινωνικές ανάγκες των επισκεπτών. Μέσω αυτής της συνολικής προσέγγισης, οι ελληνικοί τουριστικοί προορισμοί μπορούν να επιτύχουν μια ισορροπία μεταξύ ανταγωνισμού, προστασίας των πόρων και συμμετοχής της κοινότητας, δημιουργώντας μια βάση βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης (Nugroho, et al., 2023).

1.5 Εφαρμογή Τουριστικής Πολιτικής στην Ελλάδα

Το ελληνικό σύστημα τουριστικής διακυβέρνησης περιλαμβάνει τόσο εθνικούς νόμους όσο και ευρωπαϊκές οδηγίες. Ο Βασικός Νόμος ασχολείται με τους κανόνες οι οποίοι διέπουν την αδειοδότηση ξενοδοχείων και θέρετρων, τη λειτουργία τουριστικών εγκαταστάσεων, την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και τις απαιτήσεις για την προστασία και την ευημερία των ξένων τουριστών (Kakoudakis&McCabe, 2020).

Η Ελλάδα ενσωμάτωσε τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την τουριστική ανάπτυξη, τον ψηφιακό μετασχηματισμό καθώς επίσης και την ενίσχυση της παγκοσμιοποίησης στο πλαίσιο πολιτικής της, τηρώντας παράλληλα τα ευρωπαϊκά πρότυπα και πολιτικές για την παροχή πρόσβασης σε ευρωπαϊκούς πόρους και κεφάλαια (Pellegrino, 2021).

Ένα βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής πολιτικής είναι η συνεργασία μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα για την ανάπτυξη πολιτικών οι οποίες έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, τη βελτίωση των δράσεων και ενεργειών και την προώθηση λοιπών μορφών τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός, τουριστικός και θαλάσσιος τουρισμός. Η πολιτική υποστηρίζεται από επαγγελματικούς οργανισμούς όπως ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), κράτη και εμπορικούς συνδέσμους, οι οποίοι συντονίζουν εθνικές και περιφερειακές πρωτοβουλίες για τη διασφάλιση της ποιότητας και της βιωσιμότητας. Αυτοί οι οργανισμοί προωθούν την ανταλλαγή πληροφοριών, ενισχύουν τη διεθνή συνεργασία και διοργανώνουν ευρωπαϊκά συνέδρια για την ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας, δημιουργώντας ένα κοινό σύστημα εργασίας για την ανάδειξη της Ελλάδας ως σημαντικού τουριστικού προορισμού (Stamatiou, 2024).

Η εμπειρία σε διάφορα κράτη έχει δείξει ότι η αποκέντρωση και η συνεργασία με τις εθνικές αρχές είναι δυνατόν να βελτιώσουν τις πολιτικές διακυβέρνησης. Στην Ισπανία, ο ιδιωτικός τομέας ευθύνεται για μεγάλο μέρος της διαδικασίας σχεδιασμού, ενώ στην Ιταλία, ο πολιτιστικός τουρισμός και ο βρετανικός τουρισμός προωθούν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της περιοχής (Inkson&Minnaert, 2022).

Η σύγκριση αυτών των χαρακτηριστικών επιτρέπει την ενσωμάτωση βέλτιστων πρακτικών, όπως η ενσωμάτωση εργαλείων ψηφιακής διαχείρισης, η ανάπτυξη θεματικών σχεδίων ανάπτυξης τουρισμού και η προσαρμογή πολιτικών σε συγκεκριμένους τομείς. Η Ελλάδα θα βασιστεί σε αυτά τα παραδείγματα για να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα και τον συντονισμό των πολιτικών της, ιδίως σε περιοχές με υψηλά ποσοστά αφίξεων, όπως τα νησιά και οι προορισμοί υψηλής ζήτησης. Η ενίσχυση της τοπικής συνεργασίας μέσω εθνικά ολοκληρωμένων πρωτοβουλιών αναμένεται να δημιουργήσει μια ισχυρή βάση για βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή. Ταυτόχρονα, η βιωσιμότητα αποτελεί σημαντικό μέρος της υλοποίησης του ιστότοπου, με επίκεντρο την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τις κοινωνικές υπηρεσίες (Gössling&Hall, 2019).

Η χρήση ψηφιακών εργαλείων, όπως εργαλεία διαδικτυακού σχεδιασμού, συστήματα παρακολούθησης της ροής της κυκλοφορίας και ανάλυση δεδομένων κυκλοφορίας, επιτρέπει τον σχεδιασμό και την πρόβλεψη της μελλοντικής διαχείρισης της κυκλοφορίας (Liu et al., 2022). Με αυτά τα εργαλεία, οι διευθυντές μπορούν να παρακολουθούν τις τάσεις σε πραγματικό χρόνο, να αξιολογούν την αποτελεσματικότητα των πολιτικών και να προσαρμόζουν τα σχέδιά τους για να μεγιστοποιήσουν τη χρήση των πόρων, να μειώσουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και να βελτιώσουν την εμπειρία των επισκεπτών. Η Ελλάδα θα πρέπει να λάβει υπόψη δείκτες όπως ο αντίκτυπος του τουρισμού στο ΑΕΠ, την απασχόληση στον τομέα, την ικανοποίηση των τουριστών και το περιβάλλον στην Ελλάδα. Η σύγκριση αυτών των παραδειγμάτων με άλλες μεσογειακές χώρες προσφέρει σημαντικά μαθήματα και επισημαίνει τομείς για πρόοδο ή βελτίωση στο σύστημα (Robinson et al., 2020; Var&Gunn, 2020).

Ακόμα, η παρακολούθηση αυτών των τάσεων αναφορικά με την εφαρμογή πολιτικής και τη λήψη αποφάσεων σύμφωνα με τα δεδομένα αποτελεί σημαντικό μέρος της νέας στρατηγικής για τον τουρισμό. Αυτό το σχέδιο περιλαμβάνει επίσης την ανάπτυξη βιώσιμων πολιτικών που μπορούν να λύσουν παγκόσμια προβλήματα, μεταβαλλόμενους κανονισμούς

και περιορισμένες οικονομικές ευκαιρίες, διασφαλίζοντας παράλληλα τη διατήρηση της ποιότητας των υπηρεσιών και της δημόσιας αρμονίας.

Επιπλέον, οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ελλάδα εμπεριέχουν το διεθνές πολιτικό περιβάλλον, τις συχνές αλλαγές στους κανονισμούς, την περιορισμένη πρόσβαση σε κεφάλαια και την απόκλιση πολιτικής. Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, συνιστάται η ενίσχυση και περαιτέρω τόνωση των εγχώριων και διεθνών σχέσεων, η ανάπτυξη ολοκληρωμένων στρατηγικών ανάπτυξης και η εισαγωγή τοπικών βέλτιστων πρακτικών που αντιπροσωπεύουν την ηγεσία του τουριστικού κλάδου (Morrison, 2023; Inkson&Minnaert, 2022).

Γενικότερα, η συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO) και ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Τουρισμού αναμένεται να αυξήσει την ευαισθητοποίηση, την αποδοχή και τη χρήση κονδυλίων για βιώσιμες πολιτικές. Μέσω αυτής της συνεργασίας, η Ελλάδα θα είναι σε θέση να προωθήσει την καινοτομία στον τουριστικό κλάδο, να βελτιώσει την ποιότητα των υπηρεσιών, να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη, ενσωματώνοντας παράλληλα την κοινωνία και προστατεύοντας το περιβάλλον, δημιουργώντας ένα ολοκληρωμένο και βιώσιμο τουριστικό σύστημα στην περιοχή της Μεσογείου (Liu et al., 2022; Gössling & Hall, 2019).

Κεφάλαιο 2: Τουρισμός στην Ε.Ε

Η Ευρώπη εξακολουθεί να αποτελεί έναν από τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο, με πόλεις όπως η Ρώμη, το Παρίσι και η Βαρκελώνη να κατατάσσονται ως οι κορυφαίοι προορισμοί στον κόσμο για χειμερινές και καλοκαιρινές διακοπές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει ο τουρισμός όχι μόνο στις εθνικές οικονομίες των κρατών μελών της, αλλά και στην οικονομική ζωή και ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ο τουριστικός τομέας, με την ευρύτερη έννοια του όρου, απασχολεί 2,3 εκατομμύρια επιχειρήσεις και 12,3 εκατομμύρια εργαζομένους, με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού να προβλέπει ότι οι αφίξεις τουριστών στην Ευρώπη θα αυξηθούν κατά 1,8% έως το 2030. Ως εκ τούτου, ο τουρισμός αποτελεί την τρίτη κοινωνικοοικονομική δραστηριότητα με μεγαλύτερη σημασία μετά το εμπόριο και τις κατασκευές, γεγονός που οδηγεί την ΕΕ να εντείνει τις προσπάθειές της για την προώθηση ενός κοινού στόχου. Οι προϋπολογισμοί της ΕΕ για τον τουρισμό κατά την περίοδο 2007-2013 ξεπέρασαν τα 6 δισεκατομμύρια ευρώ, ή το 1,8% του συνολικού προϋπολογισμού (Figini & Patuelli, 2022).

Ωστόσο, παρά την προφανή σημασία του, η Συνθήκη της ΕΕ δεν αναφέρει ρητά τη διαχείριση του τουρισμού, χωρίς να τον συμπεριλαμβάνει ως έναν από τους στόχους της Ένωσης ή να της παρέχει την απαραίτητη εμπειρογνομosύνη για τις δραστηριότητές της σε αυτόν τον τομέα. Ωστόσο, η υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να λαμβάνει μέτρα για τον πολιτισμό και τον τουρισμό, ώστε να βοηθά ή να συντονίζει τις δραστηριότητες των κρατών μελών, πηγάζει από το άρθρο 195 της ΣΛΕΕ, όπου ο τουρισμός αποτελεί μορφή συνεργασίας της ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, αφενός, για την ενίσχυση των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων και, αφετέρου, για την εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών. Μια ιστορική απόφαση για τον τουρισμό, αλλά και για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ήταν η υιοθέτηση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, η οποία έκτοτε έχει θεσπίσει μια ευρωπαϊκή αγορά, ελευθερία κυκλοφορίας και εγκατάστασης για τους πολίτες, τα αγαθά, τις υπηρεσίες και τα κεφάλαια, επιτρέποντας τη μετακίνηση πέρα από τα εθνικά σύνορα των μελών, και διευκολύνοντας την κυκλοφορία των τουριστών και των εργαζομένων εντός της περιοχής χωρίς διαβατήρια ή θεωρήσεις. Με αυτό το μέτρο, καθίσταται ευκολότερη η οργάνωση ταξιδιών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με την έκδοση πιστοποιητικού προέλευσης, προωθείται το εμπόριο με μειωμένα διοικητικά εμπόδια, γεγονός που οδηγεί σε μείωση των τιμών των αγαθών που εισάγονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και στον ανταγωνισμό στα ευρωπαϊκά τουριστικά προϊόντα (Roman, et al., 2022).

Αργότερα, οι περιοχές αυτές επεκτάθηκαν σε χώρες εκτός ΕΕ που υπέγραψαν τη Συμφωνία Σένγκεν, όπως η Ισλανδία, η Νορβηγία, η Ελβετία και το Λιχτενστάιν. Όσον αφορά την κοινωνική ζωή, ο τουρισμός παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή των Ευρωπαίων πολιτών για αναψυχή και άλλους σκοπούς. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αναγνωρίζοντας συγκεκριμένους τομείς και αποδεχόμενη το ανθρώπινο δικαίωμα στην αναψυχή, λαμβάνει μέτρα για να διευκολύνει τη συμμετοχή των πολιτών στον τουρισμό, δηλαδή να διασφαλίσει τα παραπάνω δικαιώματα, υπό όρους και σύμφωνα με τις αξίες της βιωσιμότητας, της συμμετοχής και της ένταξης. Μέσω έργων κοινωνικού τουρισμού, δίνεται η ευκαιρία σε πολίτες με περιορισμένους πόρους να ταξιδεύουν μέσα από τη συμμετοχή εκπαιδευτικών προγραμμάτων όπως το Erasmus και συμβάλλουν στο εκπαιδευτικό σύστημα, διευρύνοντας και αυξάνοντας τις γνώσεις και τις δεξιότητες των νέων, ενώ προγράμματα όπως η ανταλλαγή εργασίας, η εθελοντική εργασία και η αναζήτηση εργασίας ή η εργασία σε κοινωνικό οργανισμό συμβάλλουν στην παροχή επαγγελματικών για τη βελτίωση του βιογραφικού τους. Οι παραπάνω δραστηριότητες συμβάλλουν στην ανάπτυξη του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής, στην ενίσχυση της ποικιλομορφίας και της εθνικής ταυτότητας των κρατών μελών και, τελικά, στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής ταυτότητας και στην πλήρη ολοκλήρωση της Ευρώπης. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Ένωση λαμβάνει μέτρα για την προώθηση ορισμένων τύπων τουρισμού που συνδέονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη και εξέλιξη των τοπικών οικονομιών και για τη διατήρηση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς στο σύνολό της, χρηματοδοτώντας έργα και δραστηριότητες προς αυτή την κατεύθυνση (π.χ. δημιουργία πολιτιστικού κεφαλαίου, χρηματοδότηση της γεωργικής βιομηχανίας κ.λπ.).

2.1 Ο τουρισμός στην Ελλάδα

Το ευνοϊκό κλίμα της χώρας, τα πολυάριθμα νησιά, η πλούσια γεωγραφία και πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και η αυξανόμενη φιλοξενία έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη του τουρισμού, προσελκύοντας μεγάλες επενδύσεις και δημιουργώντας ένα ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον στην παγκόσμια τουριστική αγορά. Στην Ελλάδα, ο τουρισμός συνεχίζει να δημιουργεί σημαντικά έσοδα όσον αφορά την οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση και συμβάλλει σημαντικά στο ΑΕΠ της χώρας. Σε περιόδους κρίσης, ο τουρισμός λειτουργεί ως ανάχωμα στην ύφεση και την ανεργία, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας προσελκύοντας επενδύσεις και δημιουργώντας πρόσθετο εισόδημα κατά κεφαλήν (Belias, et al., 2022).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το 90% του τουρισμού είναι εισερχόμενος, είναι σαφές ότι τα έσοδα δημιουργούν συνάλλαγμα για την ελληνική οικονομία. Το 2013, η συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ έφτασε το 16% με έσοδα 10,5 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ η απασχόληση ανήλθε στο 18,4% της συνολικής απασχόλησης, πράγμα που σημαίνει ότι 758.300 άτομα απασχολούνταν στον τουριστικό κλάδο. Ωστόσο, ο ελληνικός τουριστικός κλάδος έχει αναπτυχθεί τα επόμενα χρόνια. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του ΣΕΤΕ, υπήρξε αύξηση στις αφίξεις την περίοδο 2017-2018, ενώ η τουριστική ζήτηση αυξήθηκε κατά περισσότερο από 7% σε σύγκριση με το 2016 και κατά σχεδόν 23% σε σύγκριση με το 2010. Υπήρξε επίσης αύξηση στα έσοδα από τον τουρισμό, τα οποία αυξήθηκαν κατά 1,6 δισεκατομμύρια ευρώ σε σύγκριση με το 2016. Παρότι η συμβολή του στο ΑΕΠ της χώρας έφτασε το 10,3%, η συνολική συμβολή αυτού του τομέα στο ΑΕΠ αυξήθηκε από 22,6% σε 27,3%. Το 2018 εκτιμήθηκε ότι οι τουριστικές δραστηριότητες αντιπροσώπευαν περισσότερο από 25% του ΑΕΠ. Η απασχόληση σε αυτόν τον τομέα - άμεση και έμμεση - έφτασε το 40% του εργατικού δυναμικού της χώρας, ενώ η συμβολή του στο ΑΕΠ και την απασχόληση στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν 10,3% και 11,7%, αντίστοιχα (Tsilogianni, etal., 2023).

Κατά την ανάλυση των δεδομένων τουρισμού στην Ελλάδα, παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στην ανάπτυξη του τουρισμού σε εθνικό επίπεδο. Τα υψηλότερα ποσοστά αφίξεων τουριστών και διανυκτερεύσεων συγκεντρώνονται στις περιοχές της Αττικής, των Ιονίων Νήσων και της Κεντρικής Μακεδονίας, τις περιοχές που προσελκύουν τους περισσότερους τουρίστες στην Ευρωπαϊκή Ένωση - το Νότιο Αιγαίο, την Κρήτη. Ο αντίκτυπος του τουρισμού σε αυτές τις περιοχές φαίνεται στο χαμηλό ποσοστό ανεργίας, αλλά και στην αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος και στην αύξηση των ακινήτων και των κατοικιών. Η δύναμη του τουρισμού στην Ελλάδα επηρεάζεται από τον ζεστό καιρό που την χαρακτηρίζει, με την υψηλότερη ζήτηση το καλοκαίρι. Αυτό το φαινόμενο μειώνει την ανταγωνιστικότητα του προσφερόμενου προϊόντος και οδηγεί σε μεταβολές στο εισόδημα των εργαζομένων και στην ανεργία (Freris, 2022).

Η εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας από τον τουρισμό, ο οποίος αντιπροσωπεύει το ένα τέταρτο του ΑΕΠ της, δημιουργεί μια πλούσια αλλά εύθραυστη σχέση, ακόμη και σε περιόδους κρίσης. Η υγειονομική κρίση COVID-19 έχει προκαλέσει σημαντική ύφεση στην ελληνική και την παγκόσμια οικονομία, με αποτέλεσμα σημαντικές απώλειες στον τουριστικό τομέα λόγω της υγειονομικής και οικονομικής αβεβαιότητας και των έκτακτων μέτρων που ελήφθησαν στην Ελλάδα και στις βασικές τουριστικές αγορές της Ελλάδας, όπως η Γερμανία

και το Ηνωμένο Βασίλειο. Ο αντίκτυπος στη μελλοντική ανάπτυξη είναι σημαντικός, δεδομένης της σημαντικής μείωσης των αφίξεων τουριστών σε καιρό ειρήνης (Maris, & Flouros, 2022).

2.2 Η ανάγκη νομοθετικής ρύθμισης στον τουρισμό

Ο τουριστικός τομέας είναι ένας από τους πιο πολύτιμους, σύνθετους, ποικιλόμορφους και εύθραυστους, λόγω της ασταθούς φύσης του και της αλληλεπίδρασής του με διαφορετικούς τομείς της οικονομίας. Η εξάρτηση από εξωτερικούς παράγοντες όπως η πολιτική, η κοινωνική, η περιβαλλοντική και η οικονομική, σε συνδυασμό με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις, καθιστούν το τουριστικό προϊόν απρόβλεπτο και ασταθές για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη: καταναλωτές, επιχειρήσεις, κοινωνία και κράτος. Ο πελάτης θεωρείται η κινητήρια δύναμη της δυναμικής της αγοράς και των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Ισχύει για κάθε φυσικό και νομικό πρόσωπο που απολαμβάνει τα προϊόντα και τις υπηρεσίες, καθώς και για κάθε αποδέκτη διαφημιστικού μηνύματος. (Agafonova & Spektor, 2022).

Η μειονεκτική θέση του πελάτη σε σύγκριση με τον προμηθευτή, του οποίου η γνώση της αγοράς, η χρήση πρακτικών πωλήσεων και οι συμβατικοί όροι, μπορούν να δημιουργήσουν περιπτώσεις αθέμιτης χρήσης και, ως εκ τούτου, να δημιουργήσουν ανισότητα μεταξύ των δύο μερών. Συνεπώς, προκύπτει η ανάγκη προστασίας της αδύναμης πλευράς, δηλαδή του πελάτη, από τη στιγμή της απόφασης για την πραγματοποίηση του ταξιδιού, μέχρι την επιστροφή του στον μόνιμο τόπο κατοικίας του και σε όλο το φάσμα των τουριστικών δραστηριοτήτων. Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της δημιουργίας μιας αποτελεσματικής αγοράς που προσφέρει το καλύτερο προϊόν στη χαμηλότερη τιμή. Η ύπαρξη υγιούς ανταγωνισμού συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα της αγοράς. Ωστόσο, δεν είναι ασυνήθιστο να επιχειρείται η προσέλκυση πελατών εις βάρος των ανταγωνιστών μέσω παραπλανητικών μεθόδων. Αυτές οι ενέργειες, που στοχεύουν αφενός στην απομάκρυνση των ανταγωνιστών και αφετέρου στην ανάπτυξη και κυριαρχία της αγοράς, απειλούν όχι μόνο τις εταιρείες του ίδιου κλάδου, αλλά και την επιβίωση ολόκληρου του εμπορικού τομέα, αλλά και το καταναλωτικό κοινό, το οποίο βρίσκεται σε σύγχυση και παραπληροφόρηση (Agafonova, & Spektor, 2022).

Συνεπώς, υπάρχει ανάγκη προστασίας όσων επηρεάζονται από τέτοιες μεθόδους. Οι σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ εταιρειών, προμηθευτών και πελατών δεν περιορίζονται αποκλειστικά με τον οικονομικό ή εμπορικό τομέα, αλλά ζουν σε ολόκληρη την κοινωνία και

επηρεάζονται από τις αποφάσεις των ανθρώπων και του κοινού, αν και, ειδικά στον τουριστικό τομέα, δημιουργούνται σχέσεις εμπιστοσύνης - οικονομικές, ανταγωνιστικές και εργασιακές, δημιουργούνται συνδέσεις μεταξύ τουριστών και τοπικών πληθυσμών, καθώς η τουριστική ανάπτυξη φέρνει επενδύσεις και αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον και την οικοδόμηση της χώρας (Agafonova, &Spektor, 2022).

Αναφορικά με το κράτος, έχει την ευθύνη της είσπραξης χρημάτων, της διατήρησης της κοινωνικής ειρήνης, της ασφάλειας, της κοινωνικής σταθερότητας και της οικονομικής ανάπτυξης και ενδιαφέρεται για την ύπαρξη ενός συστήματος μέτρων και περιορισμών. Το κράτος δικαίου στοχεύει στην επιβολή νόμων και κανονισμών για την επίτευξη σταθερότητας και την καταπολέμηση της αυθαιρεσίας. Η κωδικοποίηση του τουριστικού δικαίου βοηθά πολύ στη ρύθμιση των σχέσεων στον τομέα της εργασίας, στην προστασία του ανταγωνισμού και του περιβάλλοντος. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διασφάλιση της οικειότητας και της εμπιστοσύνης μεταξύ των συμμετεχόντων σε αυτήν την ενότητα(Nugroho, etal.,2023).

2.3 Τουριστική νομοθεσία

Ο όρος τουριστικό δίκαιο έχει χρησιμοποιηθεί παρόλο που δεν υπάρχει ενιαίος και ανεξάρτητος νόμος που να μπορεί να χαρακτηριστεί ως τουρισμός. Αναφέρεται σε ένα σύνολο διάσπαρτων νομικών κανόνων που ρυθμίζουν, αφενός, τις σχέσεις του Κράτους με τους ανθρώπους και, αφετέρου, τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων όταν προκύπτουν από τουριστικές δραστηριότητες. Ο τουρισμός περιλαμβάνει ένα σύνολο οικονομικών δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στην έννοια της υπηρεσίας, αν και είναι εδαφικής φύσης, προσωρινός και παρέχεται έναντι αμοιβής. Επιπλέον, ο τουρισμός σχετίζεται και αλληλεπιδρά με άλλες οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με την τοπική αγορά, λόγω του οποίου ο νόμος περί τουρισμού καλύπτει ένα ευρύ πεδίο δικαίου (Christoforidis, &Anastasiadou, 2025).

Το «τουριστικό δίκαιο» είναι ένα σύνολο δικαίου που περιλαμβάνει διατάξεις από διάφορους νομικούς κλάδους, όπως το αστικό δίκαιο, το εμπορικό δίκαιο, το συνταγματικό και διοικητικό δίκαιο, το οικονομικό δίκαιο, το δίκαιο του χωροταξικού σχεδιασμού κ.λπ. Επιπλέον, το πρόβλημα της ατελούς επέκτασης της τουριστικής νομοθεσίας δεν εντοπίζεται μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε χώρες με ανεπτυγμένες τουριστικές δραστηριότητες, όπως η Γαλλία και η Ιταλία, όπου δεν υπάρχει ανεξάρτητος νόμος για τον τουρισμό, αλλά μόνο σύνολα νομικών ρυθμίσεων που καλύπτουν ένα συγκεκριμένο μέρος του τουρισμού, όπως ξενοδοχεία ή γραφεία. Λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος και την πολυπλοκότητα του

τουριστικού φαινομένου, την ταχύτητα με την οποία αναπτύσσεται και αλλάζει, καθώς και τους πολλούς επιστήμονες που εμπλέκονται στον ορισμό του, είναι σαφές ότι δεν υπάρχει ένας ενιαίος κανόνας. Η αλληλεπίδραση του τουρισμού με άλλους οικονομικούς και επιστημονικούς τομείς καλύπτει μια ποικιλία βιομηχανιών και δραστηριοτήτων που παρακινούνται και επηρεάζονται από τον τουριστικό τομέα. Ορισμένες επιχειρήσεις που δεν εμπλέκονται άμεσα στον τουρισμό, όπως καταστήματα με σουβενίρ, επιχειρήσεις αεροδρομίων και λιμένων, ταξιδιωτικοί πράκτορες, καταστήματα τροφίμων, επιχειρήσεις λιανικής πώλησης, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κ.λπ., εγείρουν νέα προβλήματα που πρέπει να επιλυθούν και νέα πράγματα που πρέπει να εξεταστούν (Mylonopoulos, etal., 2022).

Επιπλέον, η έλλειψη ανεξάρτητου τουριστικού νόμου οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη μιας ενιαίας πολιτικής και σχεδίου για την ανάπτυξη και προώθηση του τουρισμού. Καθώς ο τουρισμός συνεχίζει να αναπτύσσεται, να εξελίσσεται και να γίνεται οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα, οι παραπάνω περιορισμοί καθιστούν το έργο του νομοθέτη πιο δύσκολο και δυσχερές, ενώ παράλληλα παραπέμπουν σε άλλους επιστημονικούς κλάδους για την ερμηνεία του. Η ποικιλομορφία των τουριστικών δραστηριοτήτων και η σημασία τους για τις εθνικές οικονομίες ενθαρρύνουν το κράτος να ενισχύσει τις προσπάθειες για τη νομική ρύθμιση της τουριστικής νομοθεσίας, αφενός, για τη βελτίωσή της ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της τουριστικής πραγματικότητας και, αφετέρου, για την προσαρμογή των όρων που διέπουν τη διασπορά των διοικητικών, φορολογικών, εργατικών και ασφαλιστικών νόμων που διέπουν τις τουριστικές δραστηριότητες. Το πρώτο βήμα σε αυτή την προσπάθεια είναι ο διαχωρισμός της τουριστικής νομοθεσίας σε δημόσιους και ιδιωτικούς. Η νομοθεσία για τον δημόσιο τουρισμό περιλαμβάνει κανόνες για τη διαχείριση και λειτουργία των δημόσιων τουριστικών οργανισμών, καθώς και τις ρυθμιστικές και εποπτικές σχέσεις του κράτους με τον ιδιωτικό τουριστικό τομέα, ενώ η νομοθεσία για τον ιδιωτικό τουρισμό περιλαμβάνει κανόνες που διέπουν τις σχέσεις των ιδιωτών σε αυτόν τον τομέα, καθώς και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ επιχειρήσεων, τουρισμού και καταναλωτισμού. Ένα σημαντικό μέρος αυτού του τμήματος είναι η νομοθεσία για την απασχόληση στον τουρισμό, η οποία περιγράφει λεπτομερώς τη σχέση απασχόλησης στον τουρισμό (Orozco - Solares, etal., 2022).

2.4 Η Δικαιοπαραγωγική λειτουργία των ανώτατων δικαστηρίων στο δίκαιο του τουρισμού και η σημασία της νομολογίας για τη ρύθμιση του τουριστικού δικαίου

Σε μια προσπάθεια μεταρρύθμισης του τουριστικού δικαίου, ο δικαστής λειτουργεί ως βοηθός, καλείται να εξετάσει και να επιλύσει νομικά ζητήματα που προκύπτουν κατά τη διάρκεια των τουριστικών δραστηριοτήτων. Επομένως, ενώ ο νομοθέτης επιβάλλει τους κανόνες, ο δικαστής ο οποίος ασχολείται μόνο με το Σύνταγμα και τους νόμους, επιλέγει μία από τις ερμηνείες του νόμου, λαμβάνοντας υπόψη τη γενική και συνοπτική φύση του νόμου, λαμβάνοντας υπόψη τις λεπτομέρειες που παρέχουν οι διάφορες σχέσεις, ή, για να μην αμφισβητηθεί η δικαιοσύνη, θεσπίζει νόμο με βάση ένα ελλιπές νομικό σύστημα ή την πλήρη απουσία του, συμμετέχοντας έτσι στη νομοθέτηση. Η συμμετοχή του δικαστή στη νομοθέτηση ποικίλλει ανάλογα με την ισχύ του. Ο δικαστής μπορεί να ορίσει έναν νομικό κανόνα (κατώτερη νομική πράξη), εισάγοντας γεγονότα σε έναν γενικό κανόνα, ή διευκρινίζοντας ασαφείς έννοιες ή έννοιες της ΕΕ που θα πρέπει να συμπεριληφθούν στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών μελών. Η ύπαρξη νομικών κενών οδηγεί τον δικαστή να συμμετέχει ενεργά στην παραγωγή δικαίου (εντατική παρέμβαση νομικής παραγωγής) ούτως ώστε να καλύψει αυτά τα κενά μέσω της νομολογίας. Η νομική εξέταση των εθνικών και ευρωπαϊκών δικαστηρίων είναι πολύ σημαντική στον τουριστικό κλάδο, όπως θα αναφερθεί παρακάτω, καλύπτοντας μια ποικιλία σχέσεων και γεγονότων. (Nugroho, etal.,2023).

Παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο δικαστής στην απονομή της δικαιοσύνης, το έργο του είναι πολύτιμο, διότι προωθεί την ενότητα της έννομης τάξης και την κοινωνική ειρήνη, και ταυτόχρονα σε ευρωπαϊκό επίπεδο προωθεί την ενότητα μέσω του δικαίου, η οποία αποτελεί τη βάση της ευρωπαϊκής αντίληψης. Στη μακρά ιστορία τους, τα δικαστήρια έχουν εκδώσει εκατομμύρια αποφάσεις στις οποίες έχει αναγνωριστεί η νομοθετική εξουσία του δικαστή και η νομολογία αυτή δεν έχει ανατεθεί στην καθιέρωση του δικαίου. Ωστόσο, εγείρεται το ερώτημα αν είναι δυνατόν η νομολογία να θεωρηθεί πηγή δικαίου και, εάν ναι, ποια είναι η ισχύς της σε σύγκριση με το δίκαιο. Ο όρος «νομολογία» αναφέρεται στο σύνολο των αποφάσεων που εκδίδονται από τα δικαστήρια κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή του δικαίου στα γεγονότα που τους παρουσιάζονται. Τα κράτη μέλη της ΕΕ προσεγγίζουν τη νομοθετική εξουσία του δικαστή διαφορετικά (Nugroho, etal.,2023).

Στις αγγλοσαξονικές χώρες, οι αποφάσεις των ανώτατων δικαστηρίων θεωρούνται ως κρατικοί νόμοι και προηγούμενα, ενώ οι χώρες ρωμαϊκού δικαίου δεν θεωρούν τις αποφάσεις του δικαστηρίου ως άμεση νομική βάση εναντίον όλων, αλλά μόνο για τα μέρη (διακομματική). Στην Ελλάδα, η νομολογία δεν αποτελεί άμεση νομική πηγή, αλλά μπορεί να

θεωρηθεί έμμεση νομική πηγή, συμπεριλαμβανομένης της νομολογίας του ΕΔΔΑ και των δικαστηρίων της ΕΕ, την οποία τα κράτη μέλη οφείλουν να συμμορφώνονται. Ένας δικαστής έχει πλήρη ελευθερία και ανεξαρτησία στην επίλυση νομικών διαφορών που του υποβάλλονται, ακόμη και αν ένα άλλο δικαστήριο - ακόμη και ανώτερο δικαστήριο - έχει δώσει διαφορετική νομική απάντηση σε παρόμοια υπόθεση. Ωστόσο, στην πράξη, εάν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης διαφοράς επαναλαμβάνεται με τρόπο χωρίς παρεμβολές και με τον ίδιο τρόπο κάθε φορά που έρχεται ενώπιον των δικαστηρίων, δεν θα ληφθεί μέριμνα, ακόμη και αν δεν δεσμεύει τον εν λόγω δικαστή (Nugroho, etal.,2023).

Στην προκειμένη περίπτωση, πρόκειται για καθιερωμένη νομολογία. Η αναθεωρημένη νομολογία προβλέπει την ισότιμη απονομή της δικαιοσύνης, η οποία είναι σημαντική για την ασφάλεια της εργασίας και για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης στα δικαστήρια. Η διαφορά στη διατήρηση της νομικής εμπειρογνωμοσύνης του δικαστή στα κράτη μέλη προκαλεί προβλήματα στο νομικό έργο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επειδή καθιστά την εφαρμογή των κανόνων στην ενιαία αγορά και τη σύγκριση των νόμων πολύ αναποτελεσματική. Για το λόγο αυτό, σε πολλές περιπτώσεις, φαίνεται ότι το Δικαστήριο έχει λάβει θέση που δεν παρεμβαίνει στην ερμηνεία των εθνικών κανόνων και αναφέρεται μόνο στη σύγκρισή τους με τους κανόνες της Ένωσης. Στο τουριστικό δίκαιο, κατά την ερμηνεία των κανόνων, το Δικαστήριο καλείται να συμπληρώσει τα κενά των νόμων ή να διευκρινίσει ασαφείς έννοιες ή να θεσπίσει κανόνες για την αντιμετώπιση προκαταρκτικών υποθέσεων ή να διευκρινίσει το πεδίο εφαρμογής τους. Η συνεργασία μεταξύ του κοινοβουλίου της ΕΕ και της δικαστικής εξουσίας φαίνεται στη συχνή χρήση λύσεων υποθέσεων στην επικύρωση συμφωνιών, οδηγιών και κανονισμών, προκειμένου να προστατευθούν αποτελεσματικά τα έννομα συμφέροντα των συμβαλλομένων μερών. Παρόλο που η νομολογία δεν δίνεται κατά τη διαμόρφωση του δικαίου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κοινή πηγή δικαίου, επειδή αυτό θα ήταν αντίθετο με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Ωστόσο, η συνεχής και ταχεία αλλαγή της νομολογίας που επιφέρει θετικές συνέπειες για το νομικό σύστημα και την κοινωνία δεν μπορεί να αγνοηθεί (Mamatzakis, etal., 2023).

Οι νομικές αποφάσεις λαμβάνονται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, αλλά δεν είναι αποκομμένες από την κοινωνική ζωή, επομένως, κατά την ερμηνεία του νόμου, ο δικαστής βασίζει τους κανόνες στις ανάγκες της κοινωνίας. Αυτή η διάταξη είναι ιδιαίτερα σημαντική σε τομείς όπου δεν υπάρχει επίσημη δομή, όπως ο τουριστικός τομέας. Επιπλέον, λόγω της ιδιαίτερης φύσης της διοίκησης και της σχέσης εμπιστοσύνης με την κυβέρνηση, ο νόμος μπορεί να χρειαστεί να αλλάξει αρκετές φορές ανάλογα με την πολιτική ηγεσία της χώρας

κατά καιρούς. Ο νομοθέτης δεν μπορεί να έχει άδικο ή δίκιο. Ο δικαστής ελέγχει τη συνέπεια των νόμων στο σύνταγμα, ερμηνεύει, τροποποιεί και, εάν είναι απαραίτητο, εφαρμόζει νομικές πράξεις, χωρίς να έχει την εξουσία να θεσπίζει νόμους, αλλά απολαμβάνοντας πλήρη ελευθερία να διαμορφώνει απόψεις εντός του καθιερωμένου νομικού πλαισίου (Kurnaz, &Kurnaz, 2022).

2.5 Η λειτουργική συνεργασία δικαστή και νομοθέτη στην εξέλιξη του δικαίου του τουρισμού

Οι ρόλοι του νομοθέτη και του δικαστή είναι εξίσου σημαντικοί, αλλά διαφορετικοί. Ο νόμος έχει έναν γενικό και αφηρημένο κανόνα, καθώς απευθύνεται σε απεριόριστο αριθμό ατόμων χωρίς να προσδιορίζει πλήρως τη φύση τους, και ως εκ τούτου εφαρμόζεται σε μεγάλο αριθμό υποθέσεων. Με άλλα λόγια, το έργο του δικαστή, έχοντας περιορισμένη γνώση - χωρική και χρονική - συνίσταται στην εφαρμογή του νόμου σε συγκεκριμένα γεγονότα, στα οποία συχνά συναντά νομικά κενά, αμφιβολίες, αντιφάσεις και ασάφειες. Η σύνδεση μιας δικαστικής απόφασης με το κράτος δικαίου πρέπει να είναι προσεκτική και προσεκτική, χωρίς να παραβιάζεται η συνταγματική αρχή της διάκρισης των εξουσιών (Άρθρο 26 του Συντάγματος). Το Σύνταγμα ορίζει με σαφήνεια τα σχετικά νομικά συστήματα και τη δικαστική διαδικασία, μια εξουσία που ασκείται από τη Βουλή των Ελλήνων και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ενώ τα δικαστήρια ασκούν τη δικαστική λειτουργία, παρέχοντας προσωπική και επαγγελματική ανεξαρτησία στους αξιωματούχους τους, τους δικαστές προκειμένου να διασφαλιστεί η ανεξαρτησία τους, ενισχύοντας έτσι την εμπιστοσύνη των πολιτών στην απονομή της δικαιοσύνης (Sudini, & Wiryani, 2022).

Η συνεργασία μεταξύ του δικαστή και του νομοθέτη αποτελεί μια ισορροπημένη λύση στα ισχυρά αντικρουόμενα συμφέροντα των προμηθευτών και των πελατών τουριστικών υπηρεσιών, των εργοδοτών και των εργαζομένων στον τουριστικό τομέα, των επιχειρήσεων μεταξύ τους, της κοινωνίας και των τουριστικών επενδύσεων, καθώς και του κοινού με ιδιωτικές εταιρείες, αποκαθιστώντας την τάξη και την παραγωγικότητα στον τουριστικό τομέα. Σε ευρωπαϊκό νομικό επίπεδο, ο τουρισμός σχετίζεται με την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και αγαθών στην εσωτερική αγορά και στη συνέχεια με το νομικό πλαίσιο για τους εργαζόμενους και τους προσωρινά απασχολούμενους στην περιοχή το οποίο καθιερώνει την ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών σε ένα κράτος μέλος, ενισχύοντας σημαντικά τα οικονομικά θεμέλια της ΕΟΚ (Nugroho, etal.,2023).

Αργότερα, το πεδίο εφαρμογής του ευρωπαϊκού εγχειρήματος μετριάστηκε με την εστίαση στην Ένωση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των πολιτών της ΕΕ. Από πολύ νωρίς, το Δικαστήριο έχει θεσπίσει το βασικό νομικό πλαίσιο για την επίλυση διαφορών στον τομέα του τουρισμού, βάσει των Συνθηκών. Με βάση την απαίτηση της Συνθήκης για απαγόρευση των διακρίσεων, οι διατάξεις προβλέπουν επίσης την εφαρμογή του εθνικού ποινικού δικαίου από τους υπηκόους των κρατών μελών, αν και αργότερα η επίλυση των διαφορών ενισχύθηκε με τη βοήθεια συγκεκριμένων διατάξεων και του νομοθέτη της ΕΕ, ο οποίος, μέσω των αποφάσεων του Δικαστηρίου, αναγνώρισε την οικονομική σημασία του τουρισμού και επιβαρύνθηκε αναλόγως. Επομένως, ο τουρισμός και οι συναφείς δραστηριότητες περιλαμβάνονται στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2006/123/ΕΚ για τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (Schaub, 2022).

Η ώθηση για τους κοινωνικούς θεσμούς στην ανάπτυξη νομικών μέτρων σε θέματα τουρισμού οφείλεται κυρίως, αφενός, στην ανάπτυξη του τομέα τα τελευταία χρόνια και, αφετέρου, στις διαταραχές που δημιουργήθηκαν στην εσωτερική αγορά από τη θέσπιση και εφαρμογή διαφορετικών εθνικών κανονισμών (European Parliament & Council, 2006).

Κεφάλαιο 3. Τουρισμός και καταναλωτής

Από την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, η εσωτερική αγορά αποτελεί μέσο προστασίας των καταναλωτών. Για τον σκοπό αυτό, έχουν ληφθεί σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές βάσει του άρθρου 95 της ΣΕΚ. Με αυτόν τον τρόπο, η προστασία της υγείας των καταναλωτών, της προσωπικής ασφάλειας και της ασφάλειας της εργασίας τους, καθώς και το δικαίωμά τους στην ενημέρωση, αποτελούν τους κύριους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία παρέχει υψηλό επίπεδο προστασίας στους τουρίστες (European Commission, 2026).

3.1 Ο τουρίστας ως αποδέκτης υπηρεσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σύμφωνα με το καθιερωμένο δίκαιο της ΕΕ, ο τουρίστας θεωρείται αποδέκτης υπηρεσιών, προστατευόμενος από το νόμο για όλες τις δραστηριότητες που ασκεί. Το ΔΕΚ (Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων) ορίζει τα ζητήματα στον τομέα του τουρισμού ως τη διατύπωση σχετικά με την ελευθερία παροχής υπηρεσιών. Επιπλέον, οι τουρίστες περιλαμβάνονται στους δικαιούχους του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας, με δυνατότητα εφαρμογής ίσης μεταχείρισης. Οι Ευρωπαίοι τουρίστες έχουν το δικαίωμα να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο όπως οι ημεδαποί, και απαγορεύονται οι διακρίσεις λόγω ιθαγένειας. Οι διακρίσεις σε βάρος των τουριστών τρίτων χωρών περιλαμβάνουν διακρίσεις σε βάρος των ταξιδιωτικών πρακτόρων που τους εμποδίζουν να παρέχουν υπηρεσίες σε αυτό το είδος τουρισμού, δημιουργώντας εμπόδια στην εσωτερική αγορά λόγω ιθαγένειας (Drobot, 2024).

Ωστόσο, πολλοί κυβερνητικοί κανόνες σχετικά με την ελευθερία παροχής και λήψης υπηρεσιών εμποδίζουν την ελεύθερη χρήση τους. Παρόλο που τα κράτη μέλη έχουν την πρόθεση να επιβάλουν νόμους σε εθνικό επίπεδο, οι κοινοτικοί κανόνες εφαρμόζονται στο δίκαιο των μέτρων, επομένως είναι απαραίτητο να ελεγχθεί εάν οι εθνικοί κανόνες αντίκεινται στο δίκαιο της Ένωσης, και το περιεχόμενο της διατύπωσης των κοινοτικών κανόνων με παρόμοια προσέγγιση πρέπει να καθορίζεται από τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή της ενιαίας αγοράς.

3.1.1 Υπόθεση Cowan-ΔΕΚ 186/87

Ένας Βρετανός πολίτης δέχθηκε βάνανυση επίθεση ενώ ταξίδευε σε σταθμό του μετρό στο Παρίσι. Παρόλο που οι δράστες δεν κατονομάστηκαν, ζήτησε αποζημίωση από την Επιτροπή Αποζημιώσεων βάσει του σχετικού άρθρου του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, το οποίο προβλέπει την καταβολή αποζημίωσης από το Κράτος ακόμη και αν το θύμα της

επίθεσης δεν είναι σε θέση να λάβει πραγματική και επαρκή αποζημίωση. Ωστόσο, το ίδιο άρθρο προβλέπει ότι η εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων εξαρτάται από το εάν ο δικαιούχος είναι μόνιμος κάτοικος Γαλλίας ή μόνιμος κάτοικος κράτους με το οποίο έχει συναφθεί παρόμοια συμφωνία. Αφού εξέτασε τα γεγονότα, το Δικαστήριο έκρινε καταρχάς ότι η άσκηση της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών προϋποθέτει την ελευθερία των αποδεκτών να μετακινούνται σε άλλο κράτος μέλος προκειμένου να λαμβάνουν τις υπηρεσίες χωρίς εμπόδια και ότι οι αποδέκτες είναι, επομένως, άτομα που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες. Εννοείται ότι, δυνάμει της ελεύθερης κυκλοφορίας, το κοινοτικό δίκαιο εγγυάται σε ένα άτομο το δικαίωμα να μετακινείται σε ένα κράτος μέλος υπό τους ίδιους όρους με τους πολίτες και τους μόνιμους κατοίκους.

Συνεπώς, η προστασία από τις συνέπειες μιας επίθεσης και η καταβολή αποζημίωσης που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο - όταν προκύπτει το πρόβλημα - είναι δικαιώματα που μπορούν να απολαμβάνουν όλοι οι αποδέκτες υπηρεσιών χωρίς εξαίρεση, βάσει της αρχής της μη διάκρισης. Το γεγονός ότι η εν λόγω αποζημίωση καταβλήθηκε από το Κράτος δεν μπορεί να μεταβάλει τη φύση της προστασίας που επιβάλλεται από τη συνθήκη. Συνεπώς, η αρχή της μη διάκρισης δεν επιτρέπει στο Κράτος να επιδικάσει αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη το θύμα επίθεσης που διαπράχθηκε στο εν λόγω Κράτος, βάσει της ιδιότητας του εν λόγω προσώπου ως κατοίκου αυτού του Κράτους ή ως συμβαλλόμενου μέρους σε παρόμοια συνθήκη (Weatherill, 1989).

3.1.2 Υπόθεση Calfa, C-348/96

Μια Ιταλίδα τουρίστρια στην Κρήτη συνελήφθη για προμήθεια και κατοχή ναρκωτικών για δική της χρήση και κρίθηκε ένοχη για τις κατηγορίες. Σε προηγούμενη απόφαση του Αρείου Πάγου, το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί σχετικά με το εάν ο ελληνικός νόμος περί ναρκωτικών, ο οποίος προέβλεπε την απέλαση μόνιμου υπηκόου μιας χώρας ως πρόσθετη ποινή, ήταν αντίθετος με το κοινοτικό δίκαιο. Αφού επιβεβαίωσε ότι οι τουρίστες συμπεριλαμβάνονταν μεταξύ εκείνων που θα εξυπηρετούνταν, το ΔΕΚ τόνισε ότι επιτρέπονται εξαιρέσεις από την αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών για λόγους ασφάλειας και προστασίας ή δημόσιας υγείας, αν και αυτοί οι κανόνες πρέπει να είναι περιορισμένοι (Andenas, 2017).

Αυτοί οι περιορισμοί πρέπει να είναι ατομικοί και να συνδέονται με τον χαρακτήρα του ατόμου. Ωστόσο, προηγούμενες ποινικές αποφάσεις δεν επιτρέπουν την άμεση λήψη

τέτοιων μέτρων. Ως εκ τούτου, ο ελληνικός νόμος παραβίαζε το άρθρο 49 της ΣΕΚ και το άρθρο 3 της οδηγίας 64/221 (Costello, 2000).

3.1.3 Επιτροπή κατά Ιταλίας, υπόθεση C-388/01

Σύμφωνα με την απόφαση του Ιταλικού Υπουργείου Πολιτισμού, η δωρεάν είσοδος σε μουσεία χορηγείται σε Ιταλούς πολίτες ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών ή άνω των εξήντα. Μετά από διάφορες καταγγελίες, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων άσκησε αγωγή ζητώντας να αναγνωριστεί ότι η Ιταλία κάνει διακρίσεις όσον αφορά την τιμή εισόδου σε μουσεία, μνημεία, πινακοθήκες, ιστορικούς χώρους, πάρκα και κήπους που χαρακτηρίζονται ως μνημεία (Perotti, 2019).

Στις προηγούμενες αποφάσεις της, η εν λόγω εθνική νομοθεσία απαγόρευε την πρόσβαση σε μουσεία βάσει των άρθρων 7 και 59 της Συνθήκης ΕΟΚ (νυν άρθρα 6 και 59 της Συνθήκης ΕΚ). Δεδομένου ότι η επίσκεψη σε ιστορικούς χώρους και μουσεία είναι ένας από τους κύριους λόγους που ενθαρρύνουν τους τουρίστες να επισκεφθούν ένα κράτος, οι όροι πρόσβασής τους υπόκεινται στις ελευθερίες που απορρέουν από τη Σύμβαση. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι κανόνες που εισάγουν διακρίσεις εις βάρος των τουριστών λόγω ιθαγένειας απαγορεύονται από το κοινοτικό δίκαιο και δεν δικαιολογούνται από οικονομικούς ή χρηματοοικονομικούς παράγοντες, όπως το κόστος διατήρησης των πολιτιστικών αγαθών ή η σύγκριση των φορολογικών συστημάτων (Kosińska, 2021).

3.2 Ο τουρίστας ως καταναλωτής

Ένας από τους κύριους στόχους είναι η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, δηλαδή η δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς χωρίς εσωτερικά σύνορα, στην οποία οι οικονομικές ελευθερίες δεν υπόκεινται σε εμποδία και περιορισμούς από τα κράτη μέλη. Στο πλαίσιο αυτό, εξέδωσε την οδηγία 90/314/ΕΟΚ σχετικά με τα «ταξίδια με δέματα, τις διακοπές με δέματα και τις περιηγήσεις με δέματα» με σκοπό τη θέσπιση κοινών κανόνων και την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σε αυτόν τον τομέα. Υπάρχουν πολλές νομικές υποθέσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με αυτήν την οδηγία, οι οποίες είναι πολύ χρήσιμες για τη διευκρίνιση του περιεχομένου της (Lin, et al., 2022).

3.2.1 Υπόθεση Leitner

Η κόρη της οικογένειας Leitner, Simone, προσβλήθηκε από σαλμονέλα κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού στην Τουρκία, η οποία προκλήθηκε από φαγητό που της παρείχε ένας σύλλογος στη χώρα που επισκέφθηκε. Παρόλο που η ασθένεια επηρέασε τη Simone για λίγες ημέρες και παρέμεινε κλινικής μετά την επιστροφή της στην Αυστρία, η οικογένεια άσκησε αγωγή ζητώντας αποζημίωση για μη οικονομική ζημία λόγω έλλειψης ταξιδιωτικών διευθετήσεων. Το πρώτο δικαστήριο απέρριψε την αγωγή, επειδή η αυστριακή νομοθεσία δεν προβλέπει αποζημίωση για ηθική βλάβη σε τέτοιες περιπτώσεις. Ωστόσο, το Εφετείο, ενώ συμφωνούσε με το πρώτο δικαστήριο, υπέβαλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΚ σχετικά με το εάν το Άρθρο 5 της Οδηγίας 90/314/ΕΟΚ προβλέπει αποζημίωση για ηθική βλάβη. Το ΔΕΚ απάντησε καταφατικά: α) υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να θιγεί ο κοινωνικός ανταγωνισμός μέσω της ύπαρξης διαφορετικών κανόνων σχετικά με το ζήτημα της μη ζημίας, β) σκοπός της οδηγίας είναι η αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη ο καταναλωτής, η οποία θεωρείται ότι προκύπτει από την αδυναμία να αποκομίσει ευχαρίστηση από την εκτέλεση των διακοπών του, και γ) παρόλο που το άρθρο 5(2)(4) αναγνωρίζει την επιλογή στα κράτη μέλη να περιορίσουν τη ζημία που δεν σχετίζεται με τη σωματική ακεραιότητα, είναι σαφές ότι γίνεται αναφορά στο δικαίωμα αποζημίωσης για ζημία εκτός από τη σωματική ζημία, και επομένως για ζημία που δεν περιλαμβάνεται σε αυτήν. Συνεπώς, στην υπόθεση Leitner, για πρώτη φορά, καταγράφηκε μια πλήρης ερμηνεία του άρθρου 5, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος αποζημίωσης για τη ζημία που υπέστη η πελάτισσα λόγω αμέλειας ή πλημμελούς εκτέλεσης των ταξιδιωτικών υπηρεσιών (Roth, 2003).

3.2.2 ΔΕΚ, AFS Intercultural Programs Finland, C-237/97

Στη συγκεκριμένη απόφαση παρατηρείται μία παρέκκλιση από τον επίσημο ορισμό του όρου καταναλωτής-τουρίστας, ο οποίος εξαιρούσε ένα είδος οργανωμένου τουρισμού από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 90/314/ΕΟΚ. Η AFS (Διαπολιτισμικά Προγράμματα Φινλανδίας) είναι ένας φινλανδικός μη κερδοσκοπικός οργανισμός που διαχειρίζεται διεθνή προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών με στόχο την προώθηση της πολιτιστικής συνεργασίας (Jääskinen, 1999).

Σε διοικητική διαφορά κατά της Φινλανδικής Ένωσης Καταναλωτών, ένα εθνικό δικαστήριο παρέπεμψε στο ΔΕΚ ερώτημα σχετικά με το εάν τα μακροπρόθεσμα ταξίδια (6-12 μηνών) με σκοπό τις σπουδές και τη δωρεάν διαμονή στην οικογένεια άλλου φοιτητή

θεωρούνται οργανωμένα ταξίδια κατά την έννοια της οδηγίας 90/314/ΕΟΚ. Σύμφωνα με το γράμμα της Οδηγίας και για να είναι σχετική με τις ταξιδιωτικές διευθετήσεις, η κατηγορία «πυλώνας» έχει εφαρμοστεί από τις αεροπορικές εταιρείες που ρυθμίζονται από την AFS, αλλά η κατηγορία διαμονής δεν έχει εφαρμοστεί, καθώς παρέχεται δωρεάν και, για μεγάλο χρονικό διάστημα, παρά τις βοηθητικές υπηρεσίες που παρέχει, δεν θεωρείται, σύμφωνα με την απόφαση του Υπουργείου Παιδείας, ως τουριστική υπηρεσία και ως εκ τούτου δεν διέπεται από την Οδηγία 90/314/ΕΟΚ με αντίθετη γνώμη του Γενικού Εισαγγελέα στην υπόθεση⁷. Στην απόφαση αυτή, παρατηρείται απόκλιση από τη συνήθη πρακτική του Δικαστηρίου, το οποίο, σε περιπτώσεις αμφιβολίας, ερμηνεύει τους κανονισμούς κατά τον πλέον κατάλληλο τρόπο για τον αποδέκτη της προστασίας, δηλαδή τον πελάτη (Svidchi, 2023).

Κεφάλαιο 4. Εξελίξεις στο τουρισμό ανά Ευρωπαϊκή χώρα

4.1 Γαλλία

Η Γαλλία είναι μια από τις πιο δημοφιλείς τουριστικές χώρες, με υψηλό ποσοστό τουριστών που την επισκέπτονται κάθε χρόνο. Η μείωση των δαπανών από τουριστικές δραστηριότητες είναι άνω του 50%. Συγκεκριμένα, η μείωση στις εσωτερικές πτήσεις είναι -54%, ενώ την ίδια εικόνα παρουσιάζουν και οι διεθνείς πτήσεις, οι οποίες φτάνουν το -57%. Οι κρουαζιέρες και τα ταξίδια με αυτοκίνητο έχουν υποστεί τις μεγαλύτερες μειώσεις, με -58% και -71% αντίστοιχα (Cró, & Martins, 2020).

Στη συνέχεια, ο δεύτερος πιο επηρεασμένος τουριστικός τομέας είναι τα ξενοδοχεία, όπου η μείωση αναμένεται να φτάσει το -63% μέσα στην επόμενη δεκαετία. Η μείωση στις βραχυχρόνιες ενοικιάσεις είναι επίσης η ίδια (McKinsey Survey, 2021).

Όσον αφορά την είσοδο στη Γαλλία, αυτή είναι περιορισμένη και πραγματοποιείται με τη συμπλήρωση πιστοποιητικού που αποδεικνύει ότι ο ταξιδιώτης δεν έχει συμπτώματα της νόσου για 14 ημέρες πριν από το ταξίδι, δεν έχει έρθει σε επαφή με κανέναν ασθενή και έχει υποβληθεί σε μοριακό έλεγχο για την ταυτοποίηση της νόσου. Αυτή η διαδικασία πρέπει να ακολουθείται για κάθε είσοδο στη χώρα από ξηράς ή θάλασσας (Ambassade de France en Greece, 2021).

Επιπλέον, απαγορεύεται η είσοδος στη χώρα σε ταξιδιώτες από χώρες εκτός της ζώνης Σένγκεν (INSETE, 2020). Υπάρχει περιορισμός στην είσοδο στη χώρα, ο οποίος μπορεί να γίνει μόνο με ειδική άδεια και επιβάλλονται πρόστιμα στους παραβάτες. Χώροι ψυχαγωγίας όπως μουσεία, θέατρα, εστιατόρια και κινηματογράφοι είναι κλειστοί και απαγορεύονται οι συγκεντρώσεις 6 ή περισσότερων ατόμων (Ambassade de France en Greece, 2021).

4.2 Ιταλία

Η Ιταλία είναι μια από τις ευρωπαϊκές χώρες όπου η πανδημία επηρέασε πολύ με την εξάπλωσή της και επλήγη σκληρά, με πολλούς θανάτους και πολλά προβλήματα στον τομέα της υγείας. Η χώρα βρέθηκε υπό αυστηρό lockdown και οι περισσότερες από τις δραστηριότητές της απαγορεύτηκαν (Italian ministry of economy and finance 2020).

Οι τουριστικές δραστηριότητες ξεκίνησαν στα μέσα Ιουνίου. Λόγω της εξάπλωσης, ο ρυθμός μείωσης ήταν υψηλότερος από ότι σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Οι διεθνείς πτήσεις έχουν μειωθεί κατά 81% και οι εσωτερικές πτήσεις κατά 78%. Για τα ταξίδια με ιδιωτικό αυτοκίνητο, η μείωση ισοδυναμεί με -83%. Επιπλέον, η μείωση των δαπανών για ξενοδοχεία έφτασε το 84%, ενώ στις περιοχές βραχυχρόνιας μίσθωσης έχει μειωθεί ελαφρώς κατά -64%.

Οι δαπάνες για ταξίδια μειώθηκαν κατά 74% μέχρι το τέλος του 2020 (INSETE, 2020). Κάθε άτομο ήταν υποχρεωτικό να υποβληθεί σε μοριακό έλεγχο έως και 72 ώρες πριν από την αναχώρηση της πτήσης και σε γρήγορο έλεγχο κατά την άφιξη στο αεροδρόμιο. Εάν εμφανίζονταν συμπτώματα, έπρεπε να αυτοπεριοριστούν για 14 ημέρες (Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation Italy, 2020).

Κατά τον ίδιο τρόπο, έπρεπε να δηλώνεται ο σκοπός του ταξιδιού, ο τόπος διαμονής και ο τύπος του χρησιμοποιούμενου οχήματος (ιδιωτικού ή δημόσιου). (Valeri, & Baggio, 2021).

Οι ίδιες πληροφορίες ζητούνταν από τις αρχές κατά την έξοδο από τη χώρα. Η ιταλική κυβέρνηση ακολούθησε τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ιταλική κυβέρνηση από εκείνη την περίοδο μέχρι και σήμερα, σημείωσε ανάκαμψη σε όλους τους τομείς και διόρθωσε τις ζημιές που προέκυψαν σε όλα τα επίπεδα από εκείνο το διάστημα (MEF, 2020).

4.3 Ισπανία

Η Ισπανία είναι μια από τις κορυφαίες τουριστικές χώρες στον κόσμο όσον αφορά την οικονομία της. Πριν από την έναρξη της πανδημίας Covid-19, η τουριστική βιομηχανία συνεισέφερε περισσότερο από το 12% του ΑΕΠ της χώρας και απασχολούσε εκατομμύρια εργαζόμενους, ενώ ο αριθμός των διεθνών αφίξεων ξεπέρασε τα 80 εκατομμύρια ετησίως (UNWTO, 2019). Η υγειονομική κρίση που εμφανίστηκε το 2020 είχε σοβαρό και σημαντικό αντίκτυπο στον τουρισμό της χώρας, καθώς η Ισπανία ήταν μια από τις ευρωπαϊκές χώρες με το υψηλότερο επιδημιολογικό φορτίο στα αρχικά στάδια της επιδημίας, γεγονός που οδήγησε σε αυστηρά μέτρα (Arnedo, et al., 2021).

Το 2020, ο αριθμός των αφίξεων από το εξωτερικό μειώθηκε σημαντικά, καταγράφοντας μείωση άνω του 75% σε σύγκριση με το 2019, ενώ παρόμοια μείωση παρουσίασαν και οι εισπράξεις από τον τουρισμό, με αποτέλεσμα σημαντικές απώλειες εσόδων για τις επιχειρήσεις και το κράτος (OECD, 2021). Τα αεροπορικά ταξίδια επηρεάστηκαν σοβαρά, με τις διεθνείς πτήσεις να μειώνονται κατά περίπου 80%, ενώ τα εγχώρια ταξίδια επίσης μειώθηκαν σημαντικά λόγω των περιορισμών στις μετακινήσεις μεταξύ χωρών (INSETE, 2020). Τα ξενοδοχεία, ιδίως σε μεγάλες τουριστικές περιοχές, όπως οι αστικές και οι παράκτιες περιοχές, κατέγραψαν πολύ χαμηλά ποσοστά πληρότητας, με πολλές επιχειρήσεις είχαν κλείσει προσωρινά.

Ο τομέας βραχυχρόνιων μισθώσεων, ο οποίος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στον διεθνή αστικό τουρισμό, επλήγη επίσης σοβαρά. Πόλεις, όπως η Βαρκελώνη και η Μαδρίτη κατέγραψαν σημαντική μείωση της ζήτησης, γεγονός που δείχνει τη διαρθρωτική εξάρτηση αυτού του μοντέλου από την παγκόσμια κινητικότητα (European Commission, 2020). Ταυτόχρονα, η ισπανική κυβέρνηση προσπάθησε να αυξήσει τον εγχώριο τουρισμό, αλλά η συμβολή της δεν ήταν αρκετή για να αντισταθμίσει τις απώλειες από τον εισερχόμενο τουρισμό. Όσον αφορά την κυβέρνηση για την είσοδο στη χώρα, η Ισπανία εφάρμοσε μέτρα σύμφωνα με τις οδηγίες της ΕΕ, απαιτώντας από τους εισερχόμενους ταξιδιώτες να έχουν αρνητικό μοριακό τεστ, ιατρικό πιστοποιητικό ή απόδειξη ανάρρωσης από την ασθένεια, ενώ έχουν επιβληθεί νέοι περιορισμοί και υποχρεώσεις καραντίνας σε περιόδους αυξημένου κινδύνου.

Στην Ισπανία, εφαρμόστηκαν τοπικά lockdown, περιορισμοί στη λειτουργία τουριστικών και πολιτιστικών χώρων και ταξιδιωτικές απαγορεύσεις, τα οποία επηρέασαν άμεσα τις τουριστικές δραστηριότητες. Παρά τα προβλήματα, η Ισπανία έχει υποστηρίξει τον τουριστικό κλάδο χρησιμοποιώντας το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Κρατικών Ενισχύσεων και τα κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο τη διατήρηση των θέσεων εργασίας και τη σταδιακή αναβίωση του κλάδου. Εκτός από τον άμεσο οικονομικό αντίκτυπο, η πανδημία έχει επίσης παρουσιάσει διαρθρωτικά προβλήματα στο ισπανικό τουριστικό μοντέλο, λόγω της υψηλής εξάρτησής του από τον διεθνή τουρισμό και τα αεροπορικά ταξίδια. Το υψηλό επίπεδο τουριστικών δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένες περιοχές, όπως η Καταλονία, η Ανδαλουσία και οι Βαλεαρίδες Νήσοι, αύξησε την ευπάθεια των τοπικών οικονομιών σε ταξιδιωτικούς περιορισμούς και μείωσε σημαντικά τη ζήτηση (OECD, 2021). Αυτά τα αποτελέσματα παρατηρήθηκαν σε μικρές και μεσαίες τουριστικές επιχειρήσεις, όπου το νερό ήταν περιορισμένο και δεν ήταν δυνατόν να προσαρμοστεί σε μεγάλες περιόδους κρίσης.

Αναγνωρίζοντας τη σημασία του τουρισμού, η ισπανική κυβέρνηση έλαβε μέτρα οικονομικής στήριξης, όπως επιδοτήσεις, φοροαπαλλαγές και προγράμματα βραχυπρόθεσμης άδειας εργασίας, με στόχο τη διατήρηση των θέσεων εργασίας και τη διασφάλιση της επιβίωσης των επιχειρήσεων (European Commission, 2021).

Ταυτόχρονα, ανακοινώθηκαν πολιτικές για την προώθηση του ψηφιακού μετασχηματισμού και των τουριστικών υπηρεσιών, με επίκεντρο τη βελτίωση της ποιότητας και της ασφάλειας του τουριστικού προϊόντος. Μια σημαντική πτυχή της τουριστικής πολιτικής κατά τη διάρκεια μιας πανδημίας ήταν η προώθηση της βιωσιμότητας και της

αποδοχής του τουρισμού από το κοινό. Στις αστικές περιοχές, όπου εμφανίστηκαν έντονα κρούσματα υπερτουρισμού πριν από την πανδημία, η μείωση των τουριστικών δραστηριοτήτων οδήγησε σε επαναξιολόγηση των υφιστάμενων πολιτικών και σε συζητήσεις σχετικά με την ανάγκη για ένα ισορροπημένο μοντέλο ανάπτυξης (UNWTO, 2021). Η ανάλυση του προβλήματος έδειξε ότι είναι σημαντικό να αλλάξει η τουριστική βιομηχανία, να προωθούνται άλλα είδη τουρισμού και να μειώνεται η εξάρτηση από συγκεκριμένες αγορές για τη σταθερότητα του ισπανικού τουρισμού στο μέλλον. Γενικά, η ισπανική περίπτωση ανέδειξε ότι η επιδημία δεν λειτούργησε μόνο ως πρόβλημα υγείας και οικονομίας, αλλά ως κίνητρο για τον επαναπροσδιορισμό της τουριστικής στρατηγικής της χώρας, στο πλαίσιο των δημόσιων πολιτικών και των γενικών ευρωπαϊκών οδηγιών.

4.4 Πορτογαλία

Η Πορτογαλία είναι ένας ταχέως αναπτυσσόμενος τουριστικός προορισμός στη Μεσόγειο και τον Ατλαντικό, με τον τουρισμό να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας. Πριν από την πανδημία, η τουριστική βιομηχανία συνέχιζε να αναπτύσσεται, συμβάλλοντας σημαντικά στο ΑΕΠ και την απασχόληση, ενώ οι διεθνείς αφίξεις συνέχιζαν να αυξάνονται (UNWTO, 2019). Το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 σταμάτησε ξαφνικά αυτήν την ανάπτυξη, προκαλώντας τεράστιες απώλειες στην τουριστική βιομηχανία. Το 2020, η Πορτογαλία κατέγραψε σημαντική μείωση στις διεθνείς αφίξεις, οι οποίες μειώθηκαν κατά περίπου 70%, ενώ οι τουριστικές δαπάνες μειώθηκαν επίσης, επηρεάζοντας τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς όπως το Αλγκάρβε, η Λισαβόνα και το Πόρτο (OECD, 2021).

Τα αεροπορικά ταξίδια μειώθηκαν σημαντικά, ενώ τα ξενοδοχεία λειτούργησαν με πολύ χαμηλά ποσοστά πληρότητας ή σταμάτησαν τη λειτουργία τους για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ο κλάδος βραχυπρόθεσμων ενοικιάσεων επλήγη σοβαρά, καθώς η παγκόσμια ζήτηση μειώθηκε και οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί αποδυνάμωσαν τα ταξίδια αναψυχής. Σε αντίθεση με άλλες χώρες, η Πορτογαλία υιοθέτησε στρατηγικές που στόχευσαν στην αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των ταξιδιωτών, συμπεριλαμβανομένου του προγράμματος πιστοποίησης "Clean & Safe" που αποσκοπεί στη διασφάλιση της υγειονομικής ασφάλειας στις τουριστικές επιχειρήσεις και στη δημιουργία ενός αξιόπιστου συστήματος για την επανέναρξη του τουρισμού (OECD, 2021).

Ταυτόχρονα, ο εγχώριος τουρισμός ενισχύθηκε μέσω κινήτρων και προωθητικών πολιτικών, αν και η συμβολή του δεν είναι αρκετή για να αντισταθμίσει πλήρως τις απώλειες που προκαλούνται από τον διεθνή τουρισμό. (Ambassade de France en Grèce, 2021).

Όσον αφορά την είσοδο στη χώρα, η Πορτογαλία εφάρμοσε υγειονομικές διαδικασίες σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές οδηγίες, απαιτώντας αρνητικό τεστ ή πιστοποιητικό COVID-19 για την είσοδο ταξιδιωτών από άλλες χώρες, αν και έχουν επιβληθεί περιορισμοί ή προσωρινοί περιορισμοί εισόδου κατά τη διάρκεια της επέκτασης. Εφαρμόστηκαν περιορισμοί στη λειτουργία τουριστικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, καθώς και ταξιδιωτικοί περιορισμοί εντός της χώρας, γεγονός που επηρέασε άμεσα τη χρήση του τουρισμού. Η πορτογαλική κυβέρνηση χρησιμοποίησε την Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Κρατικών Βοήθειας και τα χρηματοδοτικά μέσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να υποστηρίξει τον τουριστικό τομέα και να διατηρήσει τις λειτουργίες. Εκτός από τις άμεσες οικονομικές συνέπειες, η πανδημία έχει επίσης αποκαλύψει τις αδυναμίες του πορτογαλικού τουριστικού μοντέλου, όπως η υπερβολική εξάρτηση από τον διεθνή τουρισμό και η οργάνωση τουριστικών δραστηριοτήτων σε παραμεθόριες περιοχές. Περιοχές όπως το Αλγκάρβε και τα μεγάλα αστικά κέντρα έχουν δείξει αύξηση του αντίκτυπου, καθώς η σημαντική μείωση των αφίξεων επηρέασε άμεσα την τοπική οικονομία, την απασχόληση και τα μέσα διαβίωσης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην περιοχή (UNWTO, 2021).

Η μείωση της ζήτησης για τουρισμό προκάλεσε σημαντική απώλεια εισοδήματος για τους κλάδους της φιλοξενίας, των τροφίμων και των μεταφορών, γεγονός που αύξησε τον κοινωνικοοικονομικό αντίκτυπο της κρίσης. Η πορτογαλική κυβέρνηση επεδίωξε να αντιμετωπίσει αυτές τις επιπτώσεις μέσω οικονομικών και επιχειρηματικών μέτρων, παρέχοντας οικονομική στήριξη στις τουριστικές επιχειρήσεις και ενισχύοντας προγράμματα ασφάλειας στην εργασία. Αυτές οι ενέργειες ελήφθησαν στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής για την αντιμετώπιση των συνεπειών της επιδημίας και την αξιοποίηση της ευελιξίας των επιχειρήσεων που προσφέρει στα κράτη μέλη η Ευρωπαϊκή Ένωση (European Commission, 2020).

Ταυτόχρονα, δόθηκε έμφαση στη μεταφορά των τουριστικών επιχειρήσεων σε νέες πληροφορίες για την υγεία, με στόχο τη δημιουργία ενός ασφαλούς και αξιόπιστου περιβάλλοντος για τους ταξιδιώτες. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη συζήτηση για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, καθώς η περίοδος μειωμένης τουριστικής δραστηριότητας έδειξε την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του μοντέλου ανάπτυξης. Η προώθηση άλλων μορφών

τουρισμού, η προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και η μείωση της σεζόν αποτέλεσαν τους κύριους άξονες του μελλοντικού τουριστικού σχεδίου της χώρας (OECD, 2021) Συνολικά, η γνώση γύρω από τα θέματα της επιδημίας χρησίμευσε ως κίνητρο για τη μεταρρύθμιση της τουριστικής πολιτικής της Πορτογαλίας, με στόχο την ενίσχυση της σταθερότητας και της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του κλάδου (European Commission, 2020).

4.5 Τουρισμός και νομικό πλαίσιο στις τέσσερις χώρες

Στη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία, ο τουριστικός κλάδος λειτούργησε εντός ενός κοινού ευρωπαϊκού νομικού συστήματος, το οποίο ορίζεται από τις συνθήκες, τους κανόνες και τις οδηγίες της ΕΕ σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, την ασφάλεια των καταναλωτών, την ασφάλεια των μεταφορών και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Παρά τον παρόμοιο αυτόν κλάδο, κάθε χώρα έχει εθνικούς κανονισμούς που διέπουν τη λειτουργία του τουριστικού κλάδου, προσαρμόζοντάς τους στις ιδιαιτερότητες της εθνικής της οικονομίας και της τουριστικής δραστηριότητας. (European Commission, 2020) (UNWTO, 2021; OECD, 2021).

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, οι τέσσερις χώρες έλαβαν έκτακτα νομικά μέτρα, επιβάλλοντας ταξιδιωτικούς περιορισμούς, υγειονομικά πρωτόκολλα για τις τουριστικές επιχειρήσεις και ειδικές ρυθμίσεις για την ακύρωση ταξιδιών και καταλυμάτων. Αυτές οι ενέργειες βασίστηκαν στις κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι οποίες επέτρεψαν προσωρινές μειώσεις από την τρέχουσα δομή κρατικών ενισχύσεων, επιτρέποντας στα κράτη μέλη να υποστηρίζουν άμεσα τις τουριστικές βιομηχανίες και τους εργαζόμενους (European Commission, 2020). Ταυτόχρονα, υιοθετήθηκαν κοινά εργαλεία, όπως το Ευρωπαϊκό Ψηφιακό Πιστοποιητικό COVID, το οποίο συνέβαλε στη σταδιακή ανάκαμψη της τουριστικής κίνησης και στην εμπιστοσύνη των ταξιδιωτών (European Commission, 2020).

Επιπλέον, η εφαρμογή των εθνικών κανονισμών ποικίλλει ανάλογα με τα χαρακτηριστικά κάθε χώρας και τη σοβαρότητα της επιδημίας. Για παράδειγμα, στη Γαλλία, θεσπίστηκαν αυστηροί περιορισμοί και περιορισμοί εισόδου στη χώρα, με νομικές διατάξεις που επέβαλαν πρόστιμα για όσους παραβιάζουν τους κανόνες κυκλοφορίας και συνάθροισης (Ambassade de France en Grèce, 2021). Η Ιταλία, από την πλευρά της, πρόσθεσε υγειονομικά πρωτόκολλα με συγκεκριμένες ειδοποιήσεις για κυκλοφορία και ταξίδια, απαιτώντας από τους

ταξιδιώτες να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τον τόπο διαμονής τους και τον τύπο μεταφορικού μέσου που χρησιμοποιούν, επιβάλλοντας καραντίνα εάν εμφανιστούν συμπτώματα (Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation Italy, 2020).

Στην Ισπανία, η διαχείριση των τοπικών lockdown, η λειτουργία τουριστικών και πολιτιστικών χώρων και η εφαρμογή υγειονομικών πρωτοκόλλων αποτέλεσαν εθνικούς κανόνες, ενώ η χώρα εφάρμοσε ευρωπαϊκά εργαλεία όπως το ψηφιακό πιστοποιητικό Covid για να διευκολύνει την είσοδο ταξιδιωτών και την επανέναρξη του διεθνούς τουρισμού. Τέλος, η Πορτογαλία εφάρμοσε συστήματα πιστοποίησης για τουριστικές επιχειρήσεις, όπως το "Clean & Safe", το οποίο συνδύασε την προστασία της υγείας με μια νομική δέσμευση συμμόρφωσης με τους κανόνες και παρέχει εγγύηση για την εμπιστοσύνη των ταξιδιωτών. Η ανάλυση των τεσσάρων χωρών έδειξε ότι, παρά τις κοινές ευρωπαϊκές οδηγίες, η εφαρμογή νομικών μέτρων χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό εθνικής διακύμανσης. Οι κανόνες δεν αφορούν μόνο την προστασία της υγείας, αλλά και την οικονομική ασφάλεια των τουριστικών επιχειρήσεων μέσω προσωρινής κρατικής βοήθειας, φορολογικών απαλλαγών και προγραμμάτων υποστήριξης της απασχόλησης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020). Η διαχείριση των ακυρώσεων και των αλλαγών στις κρατήσεις είναι επίσης ένας σημαντικός νομικός τομέας, καθώς οι χώρες θέσπισαν διαφορετικούς κανόνες για την προστασία των ταξιδιωτών και την αποζημίωση των εταιρειών, στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς και των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ (INSETE, 2020; OECD, 2021).

Η εμπειρία της πανδημίας κατέδειξε την ανάγκη για ένα σύστημα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που θα επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιλύουν επείγοντα προβλήματα, διατηρώντας παράλληλα την εργασία και την ασφάλεια του τουριστικού κλάδου. Ταυτόχρονα, τα μεταβαλλόμενα μέτρα έχουν δείξει ότι τα νομικά σχέδια θα πρέπει να συνδυάζουν την άμεση προστασία της δημόσιας υγείας με την οικονομική ικανότητα των επιχειρήσεων και την εμπιστοσύνη των ταξιδιωτών (OECD, 2021). Γενικά η νομική συμπεριφορά των τεσσάρων χωρών κατά τη διάρκεια της πανδημίας αποτελεί παράδειγμα απλής διαχείρισης κινδύνου σε ένα κοινό ευρωπαϊκό επιχειρηματικό σύστημα (European Commission, 2020).

Συμπεράσματα

Κατά τη σύγκριση της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, παρόμοια χαρακτηριστικά και σημαντικές διαφορές αναδύθηκαν σε τουριστικό και νομικό επίπεδο. Λόγω της μείωσης των διεθνών αφίξεων και των αεροπορικών ταξιδιών, και οι τέσσερις χώρες υπέστησαν σημαντικές απώλειες στον τουριστικό τομέα, αν και η σοβαρότητα των επιπτώσεων ποικίλλει ανάλογα με την κατάσταση της τουριστικής βιομηχανίας και τη φύση της επιδημίας σε κάθε χώρα. Η Ιταλία και η Ισπανία υπέστησαν τις περισσότερες απώλειες στα πρώτα στάδια της επιδημίας, ενώ η Πορτογαλία και η Γαλλία έχουν δείξει ταχεία ανάκαμψη.

Σε νομικό επίπεδο, και οι τέσσερις χώρες εισήλθαν στο ίδιο ευρωπαϊκό πλαίσιο, επωφελούμενες από την απελευθέρωση του εμπορίου που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρά τις ομοιότητες, υπήρξαν διαφορές στη διάρκεια και την ένταση των περιορισμών και στις πολιτικές για την υποστήριξη της τουριστικής βιομηχανίας. Συνολικά, παρά το παρόμοιο επιχειρηματικό μοντέλο, η σύγκριση υπογραμμίζει ότι οι εθνικές πολιτικές επιλογές κάθε χώρας και οι τομείς της τουριστικής βιομηχανίας παρουσίασαν διαφορετικές οδούς κρίσης και ανάκαμψης. Μια λεπτομερής σύγκριση των τεσσάρων χωρών έδειξε ότι, παρόλο που όλες αντιμετώπισαν σοβαρές προκλήσεις λόγω της πανδημίας COVID-19, οι διαφορετικές οικονομικές συνθήκες και οι προτεραιότητες της τουριστικής πολιτικής επηρέασαν σημαντικά την ένταση και τη διάρκεια των επιπτώσεων. Η Ιταλία και η Ισπανία, λόγω του μεγάλου όγκου διεθνούς τουρισμού και της αυξημένης πίεσης στα πρώτα στάδια της πανδημίας, βίωσαν σημαντικές απώλειες στις αφίξεις, τα αεροπορικά ταξίδια και τη λειτουργία των ξενοδοχείων.

Επιπλέον, οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί και τα εσωτερικά lockdown είχαν άμεσο αντίκτυπο στις οικονομικές ροές και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, με τις περιοχές με υψηλές τουριστικές αφίξεις να αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Αντίθετα, η Γαλλία και η Πορτογαλία, αν και επλήγησαν σοβαρά από τη μείωση των διεθνών αφίξεων, αποδείχθηκαν πιο ανθεκτικές, χάρη στον μετασχηματισμό των τουριστικών τους προϊόντων και τη μεγάλη συμβολή του εγχώριου τουρισμού. Η Γαλλία χρησιμοποίησε αστικά κέντρα, παράκτιες περιοχές και πολιτιστικά αγαθά για να προσελκύσει εγχώριους τουρίστες, ενώ η Πορτογαλία ανέπτυξε περιφερειακά πάρκα και άλλες μορφές τουρισμού.

Αυτή η διαφορά επέτρεψε σε αυτές τις χώρες να περιορίσουν τις οικονομικές απώλειες σε σύγκριση με την Ιταλία και την Ισπανία και να διατηρήσουν σημαντικούς υδάτινους πόρους στην περιοχή. Σε νομικό επίπεδο, όλες οι χώρες ακολούθησαν τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αλλά διέφεραν ως προς την ένταση και τη διάρκεια των μέτρων. Στη Γαλλία, υπήρξαν σαφείς νομικές διατάξεις για την επιβολή προστίμων και περιορισμών στην

κυκλοφορία των πολιτών, μαζί με απαγόρευση της κυκλοφορίας. Η Ιταλία επέβαλε αυστηρούς υγειονομικούς κανονισμούς και συγκεκριμένες ταξιδιωτικές οδηγίες για τους ταξιδιώτες, συμπεριλαμβανομένης της καραντίνας εφόσον όπως προαναφέρθηκε εμφάνιζαν συμπτώματα της νόσου ή εάν είχαν έρθει σε επαφή με κάποιον

Στην Ισπανία και την Πορτογαλία, τα νομικά μέτρα εστίασαν στη διαχείριση τουριστικών και πολιτιστικών χώρων, στην έκδοση αδειών λειτουργίας επιχειρήσεων και στη διασφάλιση της υγείας των ταξιδιωτών μέσω εργαλείων όπως το Ευρωπαϊκό Ψηφιακό Πιστοποιητικό Covid και το πρόγραμμα «Καθαριότητα και Ασφάλεια».

Η σύγκριση δείχνει επίσης ότι η ευρωπαϊκή οικονομική ανάκαμψη είναι απαραίτητη για την εφαρμογή επείγουσας δημόσιας βοήθειας και την προστασία των επιχειρήσεων και των θέσεων εργασίας. Παρά την κατεύθυνση αυτή, η προτεραιότητα της κυβέρνησης στη διαμόρφωση μέτρων, η ταχεία αντίδραση και η προτεραιότητα που δίνεται στην υποστήριξη του εγχώριου τουρισμού έχουν οδηγήσει σε διαφορετικά σενάρια ανάκαμψης.

Η Ιταλία και η Ισπανία, οι οποίες βασίστηκαν περισσότερο στον διεθνή τουρισμό, χρειάστηκαν περισσότερο χρόνο για να ανοικοδομήσουν αυτόν τον τομέα, ενώ η Γαλλία και η Πορτογαλία χρησιμοποίησαν τη δύναμη να μετατοπίσουν τη ζήτηση στις εγχώριες και διεθνείς αγορές. Τέλος, οι εμπειρίες στις τέσσερις χώρες επεσήμαναν τη σημασία της ενσωμάτωσης της διαχείρισης του τουρισμού και των νομικών συστημάτων σε περιόδους κρίσης.

Ένα ισχυρό κανονιστικό πλαίσιο, με σχέδια για την αλλαγή των τουριστικών προϊόντων και την προσαρμογή σε συγκεκριμένες συνθήκες, έχει επιτρέψει στον τομέα να ανακάμψει σταδιακά. Παρά τις διαφορές και τα επίπεδα ανάπτυξης, μια κοινή ευρωπαϊκή πλατφόρμα επέτρεψε σε όλες τις χώρες να ανταποκριθούν με τον κατάλληλο τρόπο, διασφαλίζοντας τη λειτουργία της αγοράς και την ασφάλεια των ταξιδιωτών.

Η σύγκριση των τεσσάρων χωρών παρείχε σημαντικά οικονομικά αποτελέσματα σχετικά με τη σημασία της ευέλικτης και κατάλληλης κανονιστικής και πολιτικής διαχείρισης στον τουριστικό τομέα κατά τη διάρκεια μεγάλων κρίσεων. Αποδείχτηκε ότι ο τουρισμός είναι ένα σύνθετο και αναπτυσσόμενο φαινόμενο, το οποίο επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη, την ολοκλήρωση και την περιβαλλοντική σταθερότητα σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στη μελέτη φάνηκε ότι ο τουρισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί μόνο ως οικονομική δραστηριότητα, αλλά απαιτείται μια σωστή προσέγγιση για την ενσωμάτωση νομικών, πολιτικών και κοινωνικών ορίων, λαμβάνοντας υπόψη τις τρέχουσες προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας ανέδειξε ότι ο οικονομικός αντίκτυπος του τουρισμού είναι πολύ σημαντικός, συμβάλλοντας στη

δημιουργία θέσεων εργασίας, στην ενίσχυση των τοπικών οικονομιών και στη βελτίωση των επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, έχουν καταδειχθεί οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης, όπως η αλλαγή της πολιτιστικής ταυτότητας, η πίεση στις τοπικές κοινότητες και η πίεση στους φυσικούς πόρους. Αυτές οι τάσεις απαιτούν την ανάπτυξη τουριστικών πολιτικών που στοχεύουν στην αύξηση των οικονομικών οφελών, αλλά και στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των τόπων που επισκέπτονται.

Έχει δοθεί προσοχή στον ρόλο του τουριστικού δικαίου και της δημόσιας πολιτικής ως σημαντικές πτυχές της διαχείρισης του τουρισμού. Η μελέτη κατέδειξε τη σημασία της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης, όπου η σχέση μεταξύ τοπικών, εθνικών και ευρωπαϊκών θεσμών αποτελεί την τελική ρυθμιστική πλατφόρμα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει σημαντικό ρόλο, όχι μόνο μέσω της υιοθέτησης οδηγιών και κανονισμών, αλλά και μέσω της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία συμβάλλει σημαντικά στη συνοχή και την αποσαφήνιση του τουριστικού δικαίου. Μια ανάλυση της θέσης του τουρισμού στο δίκαιο της ΕΕ δείχνει ότι έχει εξελιχθεί σε έναν υπεύθυνο διαχειριστή με ορισμένα δικαιώματα από τον αποδέκτη των υπηρεσιών. Η ανάπτυξη της νομολογίας, που προκύπτει από σημαντικές αποφάσεις του ΔΕΚ, υπογραμμίζει τη σημασία που αποδίδεται στην προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας, της ασφάλειας και της προστασίας των καταναλωτών στο πλαίσιο των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Αυτές οι πληροφορίες προάγουν τη νομική σαφήνεια και συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας των τουριστικών δραστηριοτήτων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ταυτόχρονα, η μελέτη του νομικού έργου των Ανωτάτων Δικαστηρίων δείχνει τον ρόλο της δικαστικής εξουσίας στη δημιουργία και την ανάπτυξη του τουριστικού δικαίου. Η συνεργασία μεταξύ νομοθετών και δικαστών είναι σημαντική για την προσαρμογή του νομικού πλαισίου στην μεταβαλλόμενη φύση της τουριστικής αγοράς, για την κάλυψη των κανονιστικών κενών και για την προσαρμογή νέων μορφών τουρισμού. Κατά τη σύγκριση των ευρωπαϊκών χωρών, ιδίως της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, υπήρξαν κοινές κατευθυντήριες γραμμές που προέκυψαν από τους ευρωπαϊκούς νόμους και τις εθνικές διαφορές με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε χώρας. Αυτή η σύγκριση παρέχει χρήσιμα αποτελέσματα και βέλτιστες πρακτικές, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη βελτίωση των δημόσιων πολιτικών και την ανάπτυξη κατάλληλων κανονιστικών μέτρων.

Η μελέτη δείχνει ότι για την Ελλάδα, ο τουρισμός αποτελεί πυλώνα της εθνικής οικονομίας, ωστόσο, η ανάπτυξή του εξαρτάται από την ύπαρξη ενός σταθερού, συνεπούς και απλού νομικού συστήματος. Υπάρχει μεγάλη ανάγκη για συνεχή βελτίωση της τουριστικής νομοθεσίας, την ενίσχυση της ποιότητας της διαχείρισης και την ενσωμάτωση πολιτικών

βιώσιμης ανάπτυξης. Η εφαρμογή ευρωπαϊκών πολιτικών και η σύγκριση των βέλτιστων πρακτικών του κόσμου μπορεί να βοηθήσει πολύ στην ανάπτυξη μιας ανταγωνιστικής στρατηγικής για τον τουρισμό και ταυτόχρονα με κοινωνική και περιβαλλοντική ευθύνη. Δείχνει ότι πρόκειται για έναν τουριστικό τομέα με ισχυρές διασυνδέσεις μεταξύ δικαίου, πολιτικής, οικονομίας και κοινωνίας. Η επιτυχής ανάπτυξή του απαιτεί οργανωμένες δραστηριότητες, επιχειρηματική συνεργασία και στρατηγικό σχεδιασμό με μακροπρόθεσμη προοπτική. Μόνο με αυτόν τον τρόπο μπορεί να διασφαλιστεί η ισορροπημένη ανάπτυξη του τουρισμού, η προστασία των συμφερόντων των τουριστών και η σταθερότητα των τουριστικών περιοχών τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε ελληνικό πλαίσιο.

Βιβλιογραφία

- Agafonova, T., & Spektor, L. (2022, May). Legal regulation of activities in the tourism industry. In *International Scientific Conference on Agricultural Machinery Industry "Interagromash"* (pp. 991-997). Cham: Springer International Publishing.
- Alamineh, G. A., Hussein, J. W., Endaweke, Y., & Taddesse, B. (2023). The local communities' perceptions on the social impact of tourism and its implication for sustainable development in Amhara regional state. *Heliyon*, 9(6).
- Ambassade de France en Greece, (2021), COVID-19: Ταξιδεύετε στη Γαλλία; Όσα πρέπει να γνωρίζετε, Ανάκτηση από
<https://gr.ambafrance.org/%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%93%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%81%CF%80%CF%8C%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%B1-%CE%B5%CE%B4%CE%AC%CF%86%CE%B7> [30-1-2026]
- Andenas, M. (2017). Court of Justice of the European Union: Numerical Order. *The Reach of Free Movement*, 399.
- Andriotis, K., Styliadis, D., & Weidenfeld, A. (Eds.). (2018). *Tourism policy and planning implementation: Issues and challenges*. Routledge.
- Arnedo, E. G., Valero-Matas, J. A., & Sánchez-Bayón, A. (2021). Spanish tourist sector sustainability: Recovery plan, green jobs and wellbeing opportunity. *Sustainability*, 13(20), 11447.
- Baloch, Q. B., Shah, S. N., Iqbal, N., Sheeraz, M., Asadullah, M., Mahar, S., & Khan, A. U. (2023). Impact of tourism development upon environmental sustainability: a suggested framework for sustainable ecotourism. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(3), 5917-5930.
- Beha, F., Sina, D., & Ruxho, F. (2024). The effect of institutional quality on tourism in designated European Union Mediterranean states. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(6), 3412.

- Belias, D., Rossidis, I., Lazarakis, P., Mantas, C., & Ntalakos, A. (2022). Analyzing organizational factors in Greek tourism services. *Corporate & Business Strategy Review*, 3(2), 248-261.
- Christoforidis, C., & Anastasiadou, S. D. (2025). Assisted Reproduction in Greece in the Context of Medical Tourism: A Review of Legal, Medical, Economic, and Social Dimensions. *Sci*, 7(4), 149.
- Cini, M., & Borragán, N. P. S. (2022). *European union politics*. Oxford University Press.
- Costello, C. (2000). Case C-348/96, Donatella Calfa, Judgment of the Full Court of 19 January 1999, nyr. *Common Market Law Review*, 37(3).
- Cró, S., & Martins, A. M. (2020). Foreign Direct Investment in the tourism sector: The case of France. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100614.
- Drobot, I. A. (2024). European Union Policies Promotion Through Tourism. *SEA-Practical Application of Science*, 12(36), 151-166.
- European Commission. (2020). *Temporary framework for state aid measures to support the economy in the current COVID-19 outbreak*. Ανάκτηση από: https://commission.europa.eu/index_en [30-1-2026]
- European Commission. (2021). *Tourism and transport in the EU after COVID-19*.
- European Commission. (2026). *Consumers*. Ανάκτηση από: https://commission.europa.eu/topics/consumers_en [30-1-2026]
- European Parliament & Council. (2006). *Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market (Article 4, Definitions)*. Official Journal of the European Union.
- Figini, P., & Patuelli, R. (2022). Estimating the economic impact of tourism in the European Union: Review and computation. *Journal of Travel Research*, 61(6), 1409-1423.
- Freris, A. F. (2022). *The Greek economy in the twentieth century*. Taylor & Francis.
- Gössling, S., Hall, C. M., & Scott, D. (2019). Sustainable tourism: A global perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1-19.
- Inkson, C., & Minnaert, L. (2022). *Tourism management: an introduction*. Sage.

INSETE. (2020). *Επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19 στον ευρωπαϊκό τουρισμό*. Ανάκτηση από: <https://insete.gr/studies/%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-9/> [30-1-2026]

Italian ministry of economy and finance (MEF), (2020), Protect health, support the economy, preserve employment levers and incomes, Ανάκτηση από <https://www.mef.gov.it/en/search/gsearch.html> [30-1-2021]

Jääskinen, N. (1999). The Application of Community law in Finland: 1995–1998. *Common Market Law Review*, 36(2).

Jehan, Y., Batool, M., Hayat, N., & Hussain, D. (2023). Socio-economic and environmental impacts of tourism on local community in Gilgit Baltistan, Pakistan: A local community prospective. *Journal of the Knowledge Economy*, 14(1), 180-199.

Kakoudakis, K. I., & McCabe, S. (2020). Social tourism as a modest, yet sustainable, development strategy: policy recommendations for Greece. In Diekmann, A., McCabe, S. & Cardoso Ferreira, C. (eds.). *Social tourism at the crossroads* (pp. 8-22). Routledge.

Khan, M. R., Khan, H. U. R., Lim, C. K., Tan, K. L., & Ahmed, M. F. (2021). Sustainable tourism policy, destination management and sustainable tourism development: A moderated-mediation model. *Sustainability*, 13(21), 12156.

Kosińska, A. M. (2021). The Role of the Court of Justice in Creating Standards for the Implementation of Cultural Rights. *Roczniki Kulturoznawcze*, 12(4), 41-56.

Krabokoukis T., & Polyzos, S. (2024). Analyzing the tourism seasonality for the Mediterranean countries. *Journal of the Knowledge Economy*, 15(2), 8053-8076.

Kurnaz, S. Ç., & Kurnaz, A. (2022). Major challenges for eu tourism policy. *Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales*, 15(1).

Lin, M. T. B., Zhu, D., Liu, C., & Kim, P. B. (2022). A meta-analysis of antecedents of pro-environmental behavioral intention of tourists and hospitality consumers. *Tourism Management*, 93, 104566.

- Liu, X., Yu, J., Guo, Q., & Li, J. (2022). Employee engagement, its antecedents and effects on business performance in hospitality industry: a multilevel analysis. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(12), 4631-4652.
- Mamatzakis, E., Pegkas, P., & Staikouras, C. (2023). Labour market regulations and efficiency in tourism industry. *Tourism Economics*, 29(4), 1032-1054.
- Maris, G., & Flouros, F. (2022). Economic crisis, COVID-19 pandemic, and the Greek model of capitalism. *Evolutionary and institutional economics review*, 19(1), 469-484.
- McKinsey Survey, (2021), French consumer sentiment during the coronavirus crisis, Ανάκτηση από: https://www.slideshare.net/McK_CMSOForum/mckinseysurvey-french-consumer-sentiment-during-the-coronavirus-crisis245128962?ref=https://www.mckinsey.com/ [30-1-2026]
- Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation Italy, (2020), Italian nationals returning to Italy and foreigners in Italy, Ανάκτηση από: 22/03/21 από <https://www.esteri.it/mae/en/ministero/normativaonline/decreto-iorestoacasa-domandefrequenti/focus-cittadini-italiani-in-rientro-dall-estero-e-cittadini-stranieri-in-italia.html> [30-1-2026]
- Morrison, A. M. (2023). *Marketing and managing tourism destinations*. Routledge.
- Mylonopoulos, D., Moira, P., & Kontoudaki, A. (2022, September). A Legal Approach of Diving Tourism and the Protection of Marine Cultural Heritage. The Case of Greece. In *International Conference of the International Association of Cultural and Digital Tourism* (pp. 387-401). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Nugroho, L. D., Melati, S. R., Wahyuliana, I., Pawestri, A., & Kurniawan, L. F. (2023, May). Legal policy of implementation green economy in the tourism sector to realize sustainable tourism and environment. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1181, No. 1, p. 012018). IOP Publishing.
- Nugroho, L. D., Melati, S. R., Wahyuliana, I., Pawestri, A., & Kurniawan, L. F. (2023, May). Legal policy of implementation green economy in the tourism sector to realize sustainable tourism and environment. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1181, No. 1, p. 012018). IOP Publishing.

- OECD. (2021). *Tourism policy responses to the coronavirus (COVID-19)*. Ανάκτηση από: https://www.oecd.org/en/publications/tourism-policy-responses-to-the-coronavirus-covid-19_6466aa20-en.html [30-1-2026]
- Orozco-Solares, T. E., León-Moreno, L. C., Rojas-Rizo, A., Manguart-Páez, K., & Caplan, A. I. (2022). Allogeneic mesenchymal stem cell-based treatment legislation in Latin America: the need for standardization in a medical tourism context. *Stem Cells and Development*, 31(7-8), 143-162.
- Ozkaya, G., & Demirhan, A. (2022). Multi-criteria analysis of sustainable travel and tourism competitiveness in Europe and Eurasia. *Sustainability*, 14(22), 15396.
- Page, S. J. (2025). Tourism today: Why is it a global phenomenon embracing all our lives?. In *Tourism management* (pp. 1-55). Routledge.
- Pellegrino, F. (2021). Transport and tourism relationship. In Grasso, F. & Sergi, B.S. (eds.). *Tourism in the Mediterranean Sea: An Italian Perspective* (pp. 241-256). Emerald Publishing Limited.
- Perotti, G. (2019). Access of immigrants to the public housing system: the case of Italy. *Houses, homes and the law*, 129.
- Robinson, P., Lück, M., & Smith, S. (2020). *Tourism*. Cabi.
- Roman, M., Roman, M., Grzegorzewska, E., Pietrzak, P., & Roman, K. (2022). Influence of the COVID-19 pandemic on tourism in European countries: Cluster analysis findings. *Sustainability*, 14(3), 1602.
- Roth, W. H. (2003). Case C-168/00, Simone Leitner v. TUI Deutschland GMBH & Co. KG, Judgment of 12 March 2002 (Sixth Chamber), ECR 2002, I-2631. *Common Market Law Review*, 40(4).
- Schaub, M. (2022). Directive 2006/123/EC on Services in the Internal Market. In *EU Regulation of E-Commerce* (pp. 115-150). Edward Elgar Publishing.
- Stamatiou, K. (2024). Bridging the gap between tourism development and urban planning: Evidence from Greece. *Sustainability*, 16(15), 6359.
- Sudini, L. P., & Wiryani, M. (2022). Juridical analysis of local government authority on the establishment local regulations eco-tourism development. *Diponegoro Law Review*, 7(1), 53-69.

- Svidchi, N. (2023). Considerations regarding the Special VAT Scheme for Travel Agents. *Cluj Tax FJ*, 299.
- Terkenli, T. S., Goulmaris, D., & Latinopoulos, D. (2022). The competition for demand for tourism products in the Mediterranean region of the European union in the context of coronavirus infection (2020-2021). *European Chronicle*, 7(4), 14-22.
- Tsilogianni, D., Cartalis, C., & Philippopoulos, K. (2023). Climate change impact assessment on ski tourism in Greece: Case study of the Parnassos Ski Resort. *Climate*, 11(7), 140.
- UNWTO. (2019). *International tourism highlights*. Ανάκτηση από: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152> [30-1-2026]
- UNWTO. (2021). *World tourism barometer*. Ανάκτηση από: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.3> [30-1-2026]
- Valeri, M., & Baggio, R. (2021). Italian tourism intermediaries: A social network analysis exploration. *Current Issues in Tourism*, 24(9), 1270-1283.
- Var, T., & Gunn, C. (2020). *Tourism planning: Basics, concepts, cases*. Routledge.
- Weatherill, S. (1989). Case 186/87, Cowan v. Le Tresor Public. Preliminary reference under Art. 177 EEC by the Commission d'indemnisation des vicfimes des infraction du Tribunal de Grande Instance de Paris. *Common Market Law Review*, 26(3).
- Wilson, T. Y. (2022). The United Nations Declaration of Human Rights 1948: Successes and Challenges. *African Journal of International and Comparative Law*, 30(4), 599-618.